

Rood oriëntalisme: het Westen en haar Russische Other

Een discoursanalytisch onderzoek naar de Russische identiteit in het Nederlandse nieuws rondom het Syrië-conflict

Gabriëlle van Vlodrop (3656373)

Mailadres: g.vanvlodrop@gmail.com

Masterscriptie Film- en Televisiewetenschap

Universiteit Utrecht

Datum: 25-04-2016

Begeleider: dr. Rob Leurs

Tweede lezer: dr. Jasmijn van Gorp

Verklaring: intellectueel eigendom

De Universiteit Utrecht definieert het verschijnsel “plagiaat” als volgt:

Van plagiaat is sprake bij het in een scriptie of ander werkstuk gegevens of tekstgedeelten van anderen overnemen zonder bronvermelding. Onder plagiaat valt onder meer: het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing; het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing; het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens of verwijzing; het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing; het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder verwijzing. Een parafraze mag nooit bestaan uit louter vervangen van enkele woorden door synoniemen; het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk; het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat; ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde; het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

Ik heb de bovenstaande definitie van het verschijnsel “plagiaat” zorgvuldig gelezen, en verklaar hierbij dat ik mij in het aangehechte essay/werkstuk niet schuldig heb gemaakt aan plagiaat.

Naam: Gabriëlle van Vlodrop

Studentnummer: 3656373

Plaats: Utrecht

Datum: 25 april 2016

Handtekening:

Woord vooraf

Voor u ligt mijn masterscriptie; het 17.530 woorden tellende werk dat zowel de afsluiting van als de kroon op mijn studie in de mediawetenschappen inhoudt. Met een academische vorming in de bachelor Communicatiewetenschappen en de master Film- en Televisiewetenschap, bevindt mijn eindschrift zich op het snijvlak van deze vakgebieden. Ik heb onderzoek naar de kunst en de kracht van de communicatiemiddelen ondergebracht in het culturele vraagstuk naar de constructie van identiteit. Representatie, identiteit, ideologie en perspectief zijn enkele concepten waar ik mij in mijn studie, en in mijn leven, steeds voor ben blijven interesseren en het is dan ook niet vreemd dat mijn eindschrift zich rondom deze thema's heeft gevormd.

Dat ik mij op Rusland en het Syrië-conflict ben gaan storten, heeft alles te maken met de actualiteit. Het zijn namelijk bijzondere tijden. Ten tijde van dit schrijven woedt er al vijf jaar een oorlog in Syrië en zorgt het terrorisme van Islamitische Staat voor wereldwijde wanorde. Grote mogendheden zoals Amerika, de EU en Rusland proberen het conflict in het Midden-Oosten te beslechten, maar hebben tot dusver nauwelijks resultaat geboekt. In het Westen beginnen we ondertussen de consequenties van deze oorlog al maar meer te voelen. Aanslagen in Parijs en Brussel, beide opgeëist door IS, en vluchtelingen; heel veel vluchtelingen. Iedere dag wordt het nieuws gedomineerd door de Syrische volksverhuizing richting Europa en door de oplossingen die de politiek presenteert in een poging deze massamigratie te controleren. Nationale verdeeldheid, wereldwijde polarisatie, een revolutie van extreemrechtse politieke ideeën en een humanitaire crisis zijn enkele bewoordingen die voor onze tegenwoordigheid gebruikt kunnen worden. Misschien is 'chaos' de beste term voor de huidige stand van zaken.

Volgens de Griekse mythologie ontstond uit Chaos uiteindelijk orde. Chaos was de bodemloze leegte waarin alles eindeloos bleef vallen. Niet naar beneden, want er was geen enkel punt van oriëntatie mogelijk, maar naar alle kanten. Uit deze uitgestrekte wanorde ontstond vervolgens structuur door onder andere het ontstaan van 'dag' en 'nacht'. In tijden van chaos en crisis lijken dergelijke vaste oriëntatiepunten, waar mensen hun visies en gedrag op baseren, los te schieten. Het resultaat is een wirwar van waarden waarin we wanhopig zoeken naar vastigheid, naar een perspectief waar we ons mee kunnen vereenzelvigen, naar wat we 'goed' achten en wat 'kwaad'; naar 'dag' en naar 'nacht'. We proberen als het ware onze identiteit zoals we deze kenden, maar die door de chaos plotseling zijn compleetheid en vastigheid is verloren, opnieuw vast te stellen in deze nieuwe wervelende omgeving en kunnen ervaren dat dat nog behoorlijk lastig is. Hoe kijk je tegen de zaken aan? Waar ben je het mee

eens en waar ben je het mee oneens? Hoe denk je over jezelf en over anderen in relatie tot wat er om je heen gebeurt?

Een dergelijke zoektocht naar identiteit is een proces dat zich op persoonlijk vlak af kan spelen, in een individuele identiteit, maar ook in een collectieve identiteit. De Nederlandse identiteit, de Europese identiteit, de Westerse identiteit; wat houdt het in en waar staat het voor? We hebben allemaal wel onze ideeën over wat wel en niet onder deze identiteiten valt, maar hoe goed zijn die ideeën bestand tegen de ontwrichtende werking van oorlog en crisis? In een oorlog zijn niet alleen landen of strijdmachten in conflict; wat voornamelijk conflicteert, zijn denkbeelden. En in deze chaos van denkbeelden proberen ook collectieve identiteiten – hoe denken wij over onszelf en over anderen? – zichzelf telkens opnieuw te definiëren, zij het met woorden, zij het met brute kracht.

Uit chaos ontstaat uiteindelijk orde. Uiteindelijk zal uit het conflict dat begon in Syrië, maar inmiddels grote delen van de wereld in zijn macht heeft, ook weer orde ontstaan. Hoe die orde eruit zal zien, is uiteraard nog ongewis, maar dat de oorlog een weerslag zal hebben op collectieve identiteiten zoals ‘het Westen’, is naar mijn mening onontkooombaar. Immers, we noemen de terreur van IS nu al, om Minister-President Mark Rutte te citeren, “een aanslag op onze manier van leven.” “Onze manier van leven” ligt onder vuur; een botsing van discoursen in de meest letterlijke vorm. En deze aanslag op het discours dat voor ons dominant is, dat onze sociale realiteit structureert en onze objectiviteit organiseert, zal naar mijn verwachting een impact hebben op onze identiteit, op de subjectpositie die we onszelf toewijzen in de discursieve structuur. In mijn persoonlijke verwachting zal deze oorlog veranderen hoe wij over onszelf denken, als ‘Nederlanders’, ‘Europeanen’ en ‘Westerlingen’. Het zal ook veranderen hoe wij over anderen denken, wat voor betekenissen we aan andere collectieve identiteiten toekennen. Maar goed, geschiedenis wordt achteraf geschreven.

Wat deze scriptie met mij heeft gedaan, reikt verder dan deze stapel papier. Deze scriptie heeft mij geleerd over identiteit in een periode waarin ik, als opgroeiende jonge vrouw, ook op persoonlijk vlak op zoek ben naar identiteit. Ik heb geleerd dat identiteit meervoud is en ik ben gaan begrijpen hoe en waarom identiteit in crisis kan komen. Niet dat dat de oplossing biedt van dergelijke crises, maar soms is begrip van het probleem al het halve antwoord. Er is een aantal mensen dat dit voor mij mogelijk heeft gemaakt en die zou ik kort willen bedanken.

Graag wil ik mijn grote dank uitspreken naar dr. Rob Leurs, die mij tijdens deze korte, maar intensieve periode begeleid heeft en mij door mijn strijd tegen het perfectionisme geholpen heeft. Bij deze scriptie, maar ook bij mijn bachelorscriptie. Ook wil ik dr. Jasmijn van Gorp bedanken voor haar gerichte feedback, welke me mijn hele scriptieperiode scherp heeft

gehouden. Uiteraard bedank ik ook mijn ouders, die mij gedurende mijn hele studie op alle mogelijke vlakken zo onvoorwaardelijk gesteund hebben, dat dit zonder hen absoluut niet mogelijk was geweest. Ook wil ik hen graag bedanken voor de talloze keren dat ze mijn papers, essays, scripties en opzetten van commentaar hebben voorzien. Zij hebben mij zo geholpen om mezelf en mijn schrijven telkens naar een hoger niveau te brengen. Op die noot ben ik ook veel dank verschuldigd aan mijn lieve vrienden, die altijd voor mij klaar staan als ik het moeilijk heb en voor de nodige afleiding zorgen; en aan de studentenvereniging Unitas S.R., die ervoor heeft gezorgd dat ik mij ook buiten mijn studie om enorm heb kunnen ontplooiën. Tot slot richt ik graag een woord van dank aan wijlen René de Waal, de leraar aan wie ik mijn algehele liefde voor kennis, wijsheid, taal, reflectie en retorica toeschrijf.

Het is met trots en zeker ook met enige weemoed en nostalgie dat ik deze scriptie aan u, mijn lezer, presenteer. Ik heb hard gewerkt om te komen waar ik nu ben en ik heb in de afgelopen zes jaren zowel kennis over als een passie voor de mediastudies ontwikkeld; ik heb vaardigheden en kwaliteiten verworven die ik mijn leven lang mee zal dragen en daar ben ik de Universiteit Utrecht zeer erkentelijk voor.

Opdat mijn scriptie iets toe mag voegen, al is het slechts een kortstondig stilstaan bij de kracht en macht van het perspectief, teken ik,

Gabriëlle van Vlodrop,
Utrecht, april 2016.

Abstract

In de wetenschap is veel geschreven over de manier waarop Rusland over de afgelopen eeuwen zowel als onderdeel van het Westen als als tegenhanger van het Westen werd gerepresenteerd in het discours. In meer discoursanalytische termen werd het land nu eens in een collectieve identiteit geplaatst met het Westen en werd het dan weer met de identiteit van het Westen gecontrasteerd. De literatuur heeft Rusland een *Other* voor de Westerse identiteit genoemd, maar nog niet laten zien op welke manier de Russische identiteit concreet geconstrueerd wordt. Dat is wat dit onderzoek doet, maar het Westen wordt in deze beperkt tot Nederland, het discours wordt onderzocht in nieuwsmedia en het onderzoek richt zich op een bepaalde tijdsperiode en een bepaalde casus: het Syrië-conflict. Het onderzoekt op welke manier, met gebruik van welke discursieve processen, er vorm wordt gegeven aan de Russische identiteit.

Hierbij wordt de *discourse theory* van Ernesto Laclau en Chantal Mouffe gehanteerd; tegelijkertijd een methode voor discoursanalyse als een theorie en filosofie over de sociale constructie van de wereld. Het centrale idee van deze theorie is dat de betekenis van de sociale realiteit en identiteit wordt geconstrueerd door het discours, maar dat deze betekenissen nooit vastliggen, omdat iedere betekenis altijd wordt bedreigd door het bestaan van alternatieve betekenissen. Discoursen proberen daarom betekenissen en identiteiten te fixeren, maar slagen daar nooit volledig in. In de analyse van de constructie van de Russische identiteit worden dan ook meerdere discoursen blootgelegd, die met elkaar in conflict zijn over de fixatie van de Russische identiteit. Op deze manier laat dit onderzoek de contingentie, de 'toevalligheid', van identiteit, en daarmee van de realiteit als geheel, zien.

De resultaten laten zien dat de Russische identiteit ook in mijn onderzoek nu eens gelijk aan de Westerse identiteit en dan weer als *Other* voor de Westerse identiteit wordt geconstrueerd. Het discours articuleert zowel overeenkomst als verschil tussen beide mogelijkheden, maar het verschil is dominant aanwezig. Alleen gemeenschappelijk leed, gecreëerd door een gemeenschappelijke vijand, blijkt sterk genoeg om Rusland en het Westen aan elkaar gelijk te stellen. Daarbij geeft de analyse inzicht in hoe veranderingen in de Russische identiteit voortkomen uit een Westerse behoefte om de eigen identiteit te vervolledigen.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding	8
1.1 Wetenschappelijke positionering en relevantie	10
1.2 Maatschappelijke relevantie	13
1.3 Opbouw	13
Hoofdstuk 2: De <i>discourse theory</i> als theorie en methode	15
2.1 Nieuws als discours	15
2.2 De <i>discourse theory</i> van Laclau en Mouffe	16
2.2.1 De contingentie van de sociale realiteit en identiteit	18
2.2.2 De constructie van identiteit: de <i>logic of equivalence</i> en de <i>logic of difference</i>	20
2.2.3 Sociaal antagonisme en de <i>constitutive outside</i>	22
2.3 Rusland en het Westen: de <i>liminal Other</i>	23
2.4 Operationalisering	26
Hoofdstuk 3: Casusselectie	28
3.1 Afbakening in de tijd	28
3.2 Onderzoeksmateriaal	29
Hoofdstuk 4: Analyse	32
4.1 De terugkeer van de ‘paria’ in de internationale politiek	32
4.2 Wantrouwen in het Westen: Vladimir Poetin en Bashar al-Assad	35
4.3 Poetins eigen agenda en de irrelevantie van IS	37
4.4 De identiteitscrisis van het Westen	41
4.5 Gedeelde smart is halve smart	44
4.6 De zegetocht van de <i>logic of difference</i>	48
Hoofdstuk 5: Conclusies	53
5.1 De constructie van de Russische identiteit in het nieuws	53
5.2 Rusland als (<i>liminal</i>) <i>Other</i>	54
5.3 De Westerse identiteit	56
5.4 ‘Rood oriëntalisme’: Rusland als <i>constitutive outside</i> voor het Westen	57

Hoofdstuk 6: Discussie	60
6.1 Reflectie op onderzoek en positie van de onderzoeker	60
6.2 Meer suggesties voor vervolgonderzoek	61
Bibliografie	62
Bijlagen	66
Bijlage 1: onderzoeksmateriaal	66

Hoofdstuk 1: Inleiding

We stellen voor een echte brede internationale coalitie tegen het terrorisme op te richten, net als de coalitie tegen Hitler. Daarin zouden de meest uiteenlopende krachten zich verenigen, die vastberaden verzet bieden tegen hen die, net als de nazi's, kwaad en mensenhaat zaaien.¹

Met deze woorden sprak de Russische president Vladimir Poetin op 28 september 2015 de zeventigste Algemene Vergadering van de Verenigde Naties toe. Hij riep op tot een internationale samenwerking tegen de terreur van Islamitische Staat (IS), de extremistische organisatie van jihadi en salafisten die in 2014 een eigen staat uit hadden geroepen dat zich over grote delen van Irak, Syrië en Libië uitstrekte. De Amerikaanse president Barack Obama deed eerder die dag een soortgelijke oproep, zij het tot een meer politieke dan militaire samenwerking.² Rusland en het Westen gezamenlijk ten strijde tegen een gemeenschappelijke vijand; een bondgenootschap dat alles behalve vanzelfsprekend is.

De relatie tussen Rusland en het Westen is in de geschiedenis namelijk op verschillende en vrij binaire manieren gerepresenteerd in het Westerse discours. Het is een relatie van overeenkomst en oppositie. Aan de ene kant rust Rusland namelijk op enkele zelfde fundamenten als de Westerse samenleving; we delen voor een groot deel in dezelfde geschiedenis, hebben een gemeenschappelijke religieuze basis in het Christendom en bevinden ons op hetzelfde continent.³ Aan de andere kant laat de historie ook grote momenten van tegenstelling zien, zoals op militair gebied in de Koude Oorlog en op politiek gebied in verschillende ideeën over staatsinrichting.⁴ Iver Neumann deed in de jaren '90 historisch onderzoek naar de representatie van Rusland in het Westerse discours en vond dat het land nu eens gezien werd als het land van de toekomst, maar dan weer als barbaars.⁵ Hij vergeleek de representatie van Rusland daarom metaforisch met een 'pangolin', een schubbedier; aan de ene

¹ NOS, "NOS Journaal 20:00 uur," *NPO.nl*, 28 september, 2015, geraadpleegd op 8 februari, 2016, http://www.npo.nl/nos-journaal/28-09-2015/POW_00942128.

² NOS, "Poetin: samen met leger Syrië strijden tegen IS," *NOS.nl*, 28 september, 2015, geraadpleegd op 8 februari, 2016, <http://nos.nl/artikel/2060138-poetin-samen-met-leger-syrie-strijden-tegen-is.html>.

³ Iver B. Neumann, "Making Europe: The Russian Other," in *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation* (Manchester: Manchester University Press, 1999), 65-66.

⁴ Andrey Kazantsev en Richard Sakwa, "New 'Dividing Lines' in Europe: A Crisis of Trust in European-Russian Relations," *Communist and Post-Communist Studies* 45, nr. 3 (2012): 289.

⁵ Neumann, "Making Europe: The Russian Other," 79-82.

kant een monster, maar aan de andere kant een symbool van vruchtbaarheid.⁶ Dit onderzoek richt zich eveneens op de Westerse representatie van Rusland, maar in plaats van een brede historische trend wordt de representatie hier onderzocht met betrekking tot een specifieke casus, een specifieke periode en een specifiek medium: het nieuws.

De casus van dit onderzoek wordt gevormd door het Syrië-conflict. In 2010 ontstond er in de Noord-Afrikaanse landen en landen van het Midden-Oosten een democratische revolutie, waarbij volkeren in opstand kwamen tegen hun zittende regeringen vanwege zaken als onderdrukking, corruptie en gebrek aan politieke vrijheid. Dit wordt ook wel de ‘Arabische Lente’ genoemd. Ook in Syrië kwam het volk in opstand, maar president Bashar al-Assad reageerde met geweld, waardoor het land verzeild raakte in een burgeroorlog. In 2014 kwam daar een extra speler bij in de vorm van Islamitische Staat in Irak en al-Sham, kortweg ISIS of IS. De VN sprak over militair ingrijpen, maar concrete resoluties kwamen niet van de grond door een patstelling in de Veiligheidsraad: Rusland en China stemden tegen.⁷ In september 2014 besloten de Verenigde Staten vervolgens om de Syrische rebellen, die tegen het bewind van Assad streden, te trainen en te bewapenen. Naast de strijd tegen Assad, was ook het terugdringen van IS een doel achter deze Amerikaanse bewapening.⁸ Op 30 september 2015, twee dagen na de toespraak van Poetin tijdens de Algemene Vergadering, mengde ook Rusland zich in de strijd; het begon met bombardementen op alle tegenstanders van president Assad, een bondgenoot van de Russen.⁹ Hoe deze casus en daarmee het onderzoeksmateriaal bepaald en afgebakend is, zal in hoofdstuk 3 uitgebreid beschreven worden.

In dit onderzoek staat de representatie van Rusland in het Westerse discours centraal, maar in meer theoretisch specifieke termen richt dit onderzoek zich op de manier waarop er in het discours een identiteit voor Rusland wordt geconstrueerd. Dit volgt uit de *discourse theory* van Laclau en Mouffe, de vorm van discoursanalyse die voor dit onderzoek gehanteerd wordt. In deze theorie wordt namelijk gesteld dat een subject, in dit geval Rusland, een identiteit krijgt door op een bepaalde manier gerepresenteerd te worden in het discours; een subject wordt gerepresenteerd als identiteit.¹⁰ De vraag vanuit waar dit onderzoek vorm krijgt, is dan ook de

⁶ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 109.

⁷ Redactie Volkskrant, “Rusland en China blokkeren ICC-onderzoek Syrië,” *Volkskrant.nl*, 22 mei, 2014, geraadpleegd op 7 april, 2016, <http://www.volkskrant.nl/buitenland/rusland-en-china-blokkeren-icc-onderzoek-syrie~a3659787/>.

⁸ NOS, “VS gaat rebellen Syrië bewapenen,” *NOS.nl*, 20 september, 2014, geraadpleegd op 7 april, 2016, <http://nos.nl/artikel/700158-vs-gaat-rebellen-syrie-bewapenen.html>.

⁹ Casper van der Veen, “Rusland begonnen met luchtaanvallen in Syrië,” *NRC.nl*, 30 september, 2015, geraadpleegd op 7 april, 2016, <http://www.nrc.nl/nieuws/2015/09/30/vs-rusland-heeft-mogelijk-syrie-gebombardeerd>.

¹⁰ Marianne Jorgensen en Louise Phillips, *Discourse Analysis: as Theory and Method* (Londen: SAGE Publications, 2002), 43.

volgende: ‘Hoe wordt de Russische identiteit geconstrueerd in het Nederlandse nieuws omtrent de Russische positie in het Syrië-conflict?’ Om tot een gedegen en onderbouwd antwoord op deze vraag te komen, zal de hoofdvraag ondersteund worden door verschillende deelvragen:

1. Waar zijn er in het onderzoeksmateriaal discourses met elkaar in conflict?
2. Hoe organiseren die discourses de sociale ruimte en de Russische identiteit?
3. Hoe wordt ernaar gestreefd dat conflict op te heffen en met welke consequenties?

De deelvragen corresponderen met de *discourse theory*, welke verder zal worden toegelicht in hoofdstuk 2. Met deze vragen als leidraad vormt deze scriptie een cultuurwetenschappelijk onderzoek naar de constructie van identiteit.¹¹ Hoe dit onderzoek zich verhoudt tot ander wetenschappelijk onderzoek over identiteit, de representatie van Rusland, discoursanalyse en ‘nieuws’ als medium, wordt duidelijk in de volgende paragraaf.

1.1 Wetenschappelijke positionering en relevantie

Een van de meest invloedrijke theorieën op het gebied van representatie en (culturele) identiteit is Edward Saids ‘oriëntalisme’. Onder dit concept verstond Said de gecombineerde representatie van de Oriënt – het Midden-Oosten in culturele zin – in de Westerse cultuur, wetenschap, politiek en andere kennisgebieden.¹² Over de grenzen van die gebieden heenstappend, zag Said het oriëntalisme als een Westerse manier van denken die gebaseerd was op een ontologisch onderscheid tussen de Oriënt aan de ene kant en het Westen aan de andere kant, ook wel ‘de Occident’ genoemd.¹³ Nog een stap verder beschreef Said dat deze manier van denken vervolgens ook een machtig politiek instrument werd; een Westerse stijl voor overheersing.¹⁴ Het oriëntalisme gaat op deze manier verder dan een representatie; het gaat over macht, dominantie en hegemonie, over de overheersing van de ene culturele vorm over de andere.¹⁵ Het gaat over een hegemonische manier van denken waar over vele generaties in is geïnvesteerd in de kunst, literatuur, politiek en academische studie zodat het op een gegeven moment *common sense* werd in het Westen.¹⁶

¹¹ Dit onderzoek heeft een cultuurwetenschappelijke insteek omdat het discourses analyseert om aan te tonen hoe er in de nieuwsberichtgeving rondom de Russische positie in het Syrië-conflict betekenis wordt gecreëerd en identiteiten vorm worden gegeven. Het analyseert hoe er betekenis wordt gegeven aan de sociale realiteit.

¹² Edward W. Said, *Orientalism* (Londen: Penguin Books, 2003), 2.

¹³ Said, *Orientalism*, 2.

¹⁴ Said, *Orientalism*, 3.

¹⁵ Said, *Orientalism*, 7.

¹⁶ Said, *Orientalism*, 6.

Said liet zien hoe de Oriënt een grote rol heeft gespeeld in het definiëren van Europa als cultuur. In het zijn van iets tegenovergestelds, een *Other*, kon namelijk tegen het beeld van de Oriënt de Europese identiteit worden bepaald.¹⁷ Saids werk was van grote invloed op onder andere de percepties over representatie en de relatie tussen media en de samenleving. Zijn werk gaat echter uitsluitend over het Midden-Oosten, een gebied dat grote tegenstellingen vertoont met de Westerse cultuur. Het deelt niet in dezelfde geschiedenis, verschilt vaak qua staatsvorm en geloofsovertuiging – welke al dan niet met elkaar verbonden zijn in de Oriënt – en hanteren andere gewoontes en gebruiken. Rusland is echter een Oosten dat, zoals gezegd, er een genuanceerdere relatie met het Westen op nahoudt; Rusland is niet bepaald Westers te noemen, maar ook niet bepaald niet-Westers. Analooq aan wat Said heeft gedaan voor het Midden-Oosten, voer ik nu onderzoek uit naar de identiteit die voor Rusland wordt geconstrueerd in het Westerse discours. ‘Het Westen’ beperk ik in deze tot ‘Nederland’ en waar Said zich op vele aspecten van het discours richtte, richt ik mij op berichtgeving in nieuwsmedia.¹⁸

Over het algemeen is er nog op kleine schaal onderzoek gedaan naar de representatie van Rusland in Westerse media. Wel heeft onderzoek al eerder aangetoond dat Rusland, evenals het Midden-Oosten, een bepaalde *Other* kan zijn voor de vorming van de Europese of Westerse identiteit.¹⁹ Iver Neumann, sociaal antropoloog, analyseerde in zijn historisch onderzoek de manier waarop Rusland een rol speelde in de vorming van de Europese identiteit.²⁰ De ambivalentie die hij daarin vond, de tegenstrijdigheid in de verschillende representaties van het land, wordt in de literatuur bevestigd door onderzoeken van onder andere Morozov en Rumelili en Richard Sakwa.²¹ Deze onderzoeken hebben zich echter voornamelijk gericht op de manier waarop Rusland een rol heeft gespeeld in de vorming van de Westerse identiteit. Dit onderzoek richt zich in eerste instantie op de identiteit die voor het subject ‘Rusland’ zelf wordt geconstrueerd in het discours. Ik zal er echter niet aan ontkomen om ook de ‘eigen’ Westerse identiteit daarbij te betrekken, aangezien, in lijn met Stuart Halls gedachtegoed, een *Other* altijd

¹⁷ Said, *Orientalism*, 1-2.

¹⁸ Saids onderzoeksvraag is namelijk de volgende: “*How did philology, lexicography, history, biology, political and economic theory, novel-writing, and lyric poetry come to the service of Orientalism's broadly imperialist view of the world?*” Zie Said, *Orientalism*, 15.

¹⁹ Zoals in werk van Iver Neumann en Morozov en Rumelili. Zie Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 65-112; Viatcheslav Morozov en Bahar Rumelili, “The External Constitution of European Identity: Russia and Turkey as Europe-makers,” *Cooperation and Conflict* 47, nr. 1 (2012): 29.

²⁰ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 65-112.

²¹ Morozov en Rumelili, “The External Constitution of European Identity,” 29; Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 290; Richard Sakwa, “Looking for a Greater Europe: From Mutual Dependence to an International Regime,” *Communist and Post-Communist Studies* 45, nr. 3 (2012): 318.

wordt gecreëerd in relatie tot een bepaalde ‘zelf’.²² Het bovenstaande toont dat er op sociaalwetenschappelijk gebied en in de *Conflict Studies* en *Communism Studies* onderzoek is gedaan naar de representatie van Rusland in het Westerse discours. De cultuurwetenschappen schieten op dit gebied nog tekort.

De constructie van de Russische identiteit wordt hier onderzocht aan de hand van de *discourse theory* van Ernesto Laclau en Chantal Mouffe. Deze is nog relatief weinig gebruikt voor cultuurwetenschappelijk onderzoek. Carpentier en Spinoy stelden in 2008 dat zij de eersten waren die een structurele poging deden om deze theorie uit het veld van de *political studies* te halen en voor cultuuranalyse te gebruiken.²³ Het feit dat zowel de *discourse theory* nog weinig is gebruikt voor cultuurwetenschappelijk onderzoek, als dat onderzoek in de cultuurwetenschappen nog tekort schiet op het gebied van onderzoek naar de representatie van Rusland in het Westen, maakt dat mijn onderzoek een relevante toevoeging aan bestaande kennis is.

Tot slot onderzoek ik de identiteitsconstructie in de berichtgeving van nieuwsmedia. Onderzoek naar nieuws als discours is relevant vanwege de grote gevolgen die nieuwsdiscoursen kunnen hebben in een maatschappij. Het nieuws heeft namelijk een sociale, politieke en educatieve rol; mensen kijken nieuws om verbanden te leggen en te begrijpen hoe de gebeurtenissen die in de media komen gerelateerd moeten worden aan de maatschappij als geheel.²⁴ In tijden van crisis – en ik ben van mening dat de oorlog in Syrië, de strijd tegen IS en de gevolgen daarvan voor onze samenleving, een tijd van crisis is – is het mediadiscours zelfs het meest doordringende en wijdverbreide discours waar mensen aan blootgesteld worden, zeker in Westerse maatschappijen.²⁵ Voor mijn onderzoek analyseer ik nieuwsuitzendingen van het *NOS-Journaal* en afleveringen van *Nieuwsuur*, geproduceerd door de NOS en de NTR. Het *NOS-Journaal* houdt zichzelf verantwoordelijk voor een betrouwbare en onafhankelijke nieuwsvoorziening. Het pleit onbevooroordeeld te werk te gaan, opdat de Nederlandse burger beter in staat is te oordelen over de ontwikkelingen in de wereld.²⁶ Ook het programma *Nieuwsuur* omschrijft zichzelf als een onafhankelijke, onpartijdige en ongebonden

²² Stuart Hall, “The Spectacle of the ‘Other’,” in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, red. Stuart Hall (Londen: SAGE Publications, 1997), 236-238; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 43.

²³ Nico Carpentier en Erik Spinoy, *Discourse Theory and Cultural Analysis: Media, Arts and Literature* (Cresskill, New Jersey: Hampton Press, 2008), 20.

²⁴ Carmen Rosa Caldas-Coulthard, “Cross-Cultural Representation of ‘Otherness’ in Media Discourse,” in *Critical Discourse Analysis*, red. Gilbert Weiss en Ruth Wodak (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 273.

²⁵ Caldas-Coulthard, “Cross-Cultural Representation of ‘Otherness’,” 272-274.

²⁶ NOS, “Taken en missie,” *Over.nos.nl*, geraadpleegd op 13 februari, 2016, <http://over.nos.nl/organisatie/taken-visie>.

actualiteitenrubriek.²⁷ Stuart Hall heeft deze onafhankelijkheid en neutraliteit van nieuwsmedia echter bekritiseerd en beargumenteerd dat het nieuws slechts een representatie van de werkelijkheid biedt in plaats van een reproductie.²⁸ Om deze reden is het van belang bewust te zijn van de processen, strategieën en perspectieven binnen het nieuws.²⁹

1.2 Maatschappelijke relevantie

Wat mijn onderzoek maatschappelijk relevant maakt, is de actualiteit van het onderwerp. De oorlog in Syrië is op het moment van schrijven nog in volle gang en de vraag of het Westen samen moet werken met Rusland om een einde te kunnen maken aan het conflict, is aan de orde van de dag. Door inzicht te verwerven in de manier waarop Rusland in het Syrië-conflict wordt gerepresenteerd in het Nederlandse nieuws – hoe de Russische identiteit wordt geconstrueerd – kan de Nederlandse houding ten opzichte van Rusland en daarmee ook de Nederlandse beslissingen in het Syrië-conflict beter begrepen worden. Het doel van discoursanalyse is namelijk om de structuren van betekenis in de sociale realiteit te deconstrueren; het probeert te laten zien dat de organisatie van de wereld en de betekenis die daaraan gegeven wordt het resultaat is van discursieve processen die sociale gevolgen hebben.³⁰

Dat is wat mijn onderzoek ook voorbijgaand aan de actualiteit relevant maakt. In onze maatschappij heersen bepaalde ideeën over en bepaalde houdingen ten opzichte van Rusland. Door die kennis, die op de een of andere manier *common sense* is geworden, open te breken, wordt de contingentie of ‘toevalligheid’ van die kennis duidelijk. Dit opent mogelijkheden om anders over de wereld te denken en in deze te handelen.³¹ Discoursanalyse stelt ons in staat beter te begrijpen op welke manier we betekenis geven aan de sociale realiteit waaruit onze sociale praktijken voortvloeien en in te zien dat er ook alternatieve manieren zijn.

1.3 Opbouw

In hoofdstuk 2 ga ik allereerst in op de theorieën die het kader stellen waarbinnen mijn onderzoek zich begeeft. Hier ga ik dieper in op de *discourse theory* en introduceer ik de

²⁷ NOS, “Over Nieuwsuur,” *NOS.nl*, geraadpleegd op 15 april, 2016, <http://nos.nl/nieuwsuur/>.

²⁸ Stuart Hall, “The Structured Communication of Events,” in *Stencilled Occasional Papers: Media Series*, red. Stuart Hall (paper gepresenteerd tijdens ‘Obstacles to Communication Symposium’: University of Birmingham, 1973), 1.

²⁹ Caldas-Coulthard, “Cross-Cultural Representation of ‘Otherness’,” 294.

³⁰ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 48.

³¹ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 185.

concepten uit deze theorie die voor mijn analyse het meest relevant zijn. Omdat discoursanalyse zowel theoretische kaders stelt als methodologische handvatten biedt, zullen theoretisch kader en methode in dit hoofdstuk met elkaar vervlochten zijn. Hoofdstuk 2 geeft daarom in breed opzicht het ‘hoe’ van dit onderzoek weer. In hoofdstuk 3 bespreek ik vervolgens het ‘wat’; hier geef ik een beschrijving en verantwoording van het casusmateriaal. Het vierde hoofdstuk geeft de analyse en interpretatie van dit casusmateriaal, waarop ik de conclusies baseer die ik in hoofdstuk 5 presenteer. In hoofdstuk 6 reflecteer ik op het onderzoek, in de discussie.

De bevindingen uit mijn analyse zal ik in de conclusie relateren aan de theorieën uit hoofdstuk 2. Vervolgens zal ik ook een aanzet geven om te begrijpen waar we in dit onderzoek getuige van zijn; wat de bevindingen betekenen in een groter geheel. Kortom, ik zal een aanzet geven om het ‘wat’ en ‘hoe’ in de representatie van Rusland aan te vullen met een ‘waarom’.

Hoofdstuk 2: De *discourse theory* als theorie en methode

2.1 Nieuws als discours

Hoewel mijn onderzoek zich in de kern focust op de manier waarop er een identiteit wordt geconstrueerd in het discours over Rusland en minder op het feit dat dat in het nieuws gebeurt, is het wel degelijk van belang kort in te gaan op het nieuws als discours.

Volgens werk van Stuart Hall is een transparante en neutrale vorm van communicatie in nieuwsberichtgeving onhaalbaar.³² In het ‘encoderen’ van boodschappen worden nieuwsproducenten namelijk geleid door de eigen sociale positie, de eigen professionele ideologieën en het eigen perspectief op macht.³³ De nieuwsberichtgeving wordt gestructureerd op het niveau van het overbrengen van de boodschap, maar ook al op het niveau waarop het onderwerp überhaupt wordt aangewezen als betekenisvol en nieuwswaardig. Media hebben de neiging om een bepaalde manier van de politieke elite over te nemen om naar een gebeurtenis te kijken en deze uit te leggen.³⁴ Media in het algemeen en het nieuws in het bijzonder geven op deze manier geen neutrale reproductie van de werkelijkheid, maar een representatie. De behandeling van een onderwerp is afhankelijk van de keuzes die gemaakt worden, bijvoorbeeld over wie commentaar bij een onderwerp levert en welke meningen en definities er gegeven worden.³⁵

Het nieuws is zo een machtig middel in het versterken van bestaande discoursen die in de media circuleren. Het nieuws vormt echter in het zijn van een representatie van de werkelijkheid ook een discours op zichzelf. Michel Foucault verstond onder ‘het discours’ namelijk een systeem van representatie dat verder gaat dan alleen een verwijzing naar de werkelijkheid.³⁶ Een discours is een bepaalde manier om over de werkelijkheid te praten en deze te begrijpen; het discours probeert betekenissen te organiseren binnen een bepaalde structuur, die betekenissen te fixeren en zo bepaalde kennis en een bepaald begrip van de realiteit te construeren.³⁷ Dat gebeurt volgens Foucault niet alleen door een representatiesysteem als taal, maar ook door bijvoorbeeld sociale praktijken. Zowel taal als

³² Hall, “The Structured Communication of Events,” 1.

³³ Hall, “The Structured Communication of Events,” 3.

³⁴ Hall, “The Structured Communication of Events,” 15.

³⁵ Caldas-Coulthard, “Cross-Cultural Representation of ‘Otherness,’” 273.

³⁶ Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*, vertaald door A.M. Sheridan Smith (Parijs: Gallimard, 1969), 49.

³⁷ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 1; Stuart Hall, “The Work of Representation,” in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, red. Stuart Hall (Londen: SAGE Publications, 1997), 45.

praktijk draagt betekenis in zich over de werkelijkheid en die betekenis vormt en beïnvloedt gedrag, waardoor alle praktijken ook een discursief aspect hebben.³⁸

In dit onderzoek wordt het discours onderzocht in nieuwsmedia. Hieronder wordt verstaan dat zowel de mediateksten van het nieuws zelf als discours worden benaderd, als dat de discourses die binnen deze mediateksten circuleren worden geanalyseerd. Zowel taal als beeld als sociale praktijken worden hierbij in acht genomen, waardoor op een integrale manier kan worden onderzocht hoe er in het discours van het nieuws vorm wordt gegeven aan de Russische identiteit met betrekking tot het Syrië-conflict.

2.2 De *discourse theory* van Laclau en Mouffe

De methode van dit onderzoek betreft de discoursanalyse. Deze keuze is voornamelijk gemaakt op basis van allesomvattende karakter van de discoursanalyse; de methode biedt de onderzoeker de mogelijkheid voorbij te gaan aan het specifieke en tegelijkertijd grote hoeveelheden onderzoeksmateriaal te analyseren. Representatie kan ook onderzocht worden aan de hand van bijvoorbeeld narratieve analyse, waarbij onderzoek zich meer toe zou spitsen op de vorm van de nieuwsuitzendingen, de opeenvolging van tekst en beelden en de algehele opbouw van een nieuwsitem. Ook de semiotiek, op basis van werk van Ferdinand de Saussure, wordt in de wetenschap aanwezen als een bruikbare benadering van representatie.³⁹ In deze benadering wordt het representatieproces echter beperkt tot taal; representatie van de realiteit wordt begrepen op de manier waarop woorden als tekens functioneren binnen een taal. In een cultuur wordt betekenis echter door meer dan alleen taal gegenereerd; het gaat ook om beelden, narratief en hele discourses die doorheen een grote hoeveelheid teksten en kennisgebieden werken in plaats van in taal of tekst alleen.⁴⁰ Om die reden keek Foucault keek naar representatie als bron voor de productie van sociale kennis in een cultuur. Hij keek vervolgens naar de manier waarop die kennis werd geproduceerd in het discours om zo te analyseren hoe mensen zichzelf en anderen begrijpen met betrekking tot een specifieke culturele en historische context.⁴¹ Deze discursieve benadering van representatie ligt hiermee dicht bij het doel van dit onderzoek, wat de discoursanalyse de meest geschikte methode maakt.

Binnen de discoursanalyse bestaan ook weer verschillende theoretische benaderingen. De benadering van Laclau en Mouffe is nog weinig voor cultuurwetenschappelijk onderzoek

³⁸ Hall, "The Work of Representation," 44.

³⁹ Hall, "The Work of Representation," 15.

⁴⁰ Hall, "The Work of Representation," 42.

⁴¹ Hall, "The Work of Representation," 43-47.

gebruikt, hoewel de *discourse theory* daar volgens academici wel zeer geschikt voor is.⁴² Carpentier en Spinoy gebruikten de benadering van Laclau en Mouffe al eerder in relatie tot media, conflicten en identiteit; drie concepten die in mijn onderzoek eveneens een prominente plaats innemen. Het centrale idee van Laclau en Mouffe is dat betekenis nooit volledig gefixeerd kan zijn, wat leidt tot een constante strijd over de definitie van de maatschappij en identiteit.⁴³ Deze focus op identiteit en discursieve strijd maakt dat deze benadering van het discours goed aansluit bij mijn onderzoeksvraag.⁴⁴

Iedere benadering van discoursanalyse is echter niet alleen een methode voor het analyseren van onderzoeksmateriaal is. De discoursanalyse bevat zowel filosofische aannames over de sociale constructie van de wereld als theoretische modellen en methodologische richtlijnen. Het vormt een compleet geheel.⁴⁵ Het is echter gebruikelijk om een discoursanalytische benadering aan te vullen met niet-discoursanalytische theorieën over het specifieke sociale fenomeen dat bestudeerd wordt. Deze andere theorieën moeten dan ‘vertaald’ worden naar discoursanalytische termen ten behoeve van de consistentie.⁴⁶ Daarnaast stellen Laclau en Mouffe dat al het sociale discursief is en er dus niks buiten het discours bestaat, waardoor alles vertaald kan en moet worden naar het universum der discoursanalyse; “*everything becomes discourse.*”⁴⁷ In mijn onderzoek combineer ik de *discourse theory* met literatuur over hoe Rusland door de geschiedenis heen gerepresenteerd werd in het discours – een identiteit heeft gekregen, in discoursanalytische terminologie – en breid ik wat Laclau en Mouffe zeggen over de rol van de *Other* uit met theorie van Stuart Hall. Met een dergelijk *multiperspectival* onderzoek is het doel het verkrijgen van een verklarende kracht door de combinatie van specifieke kennis van iedere gebruikte theorie met de discoursanalytische theorie.⁴⁸ Het ‘vertalen’ naar de *discourse theory* zal ik zowel impliciet doen, door het gebruik van discoursanalytische concepten in de bespreking van literatuur, als expliciet doen door na de bespreking van theorie deze om te zetten in meer discours theoretische terminologie. In de

⁴² Een van de redenen daarvoor is dat Laclau en Mouffe stellen dat onderzoek zich dient te richten op de manier waarop betekenis gevormd wordt. Betekenisgeving wordt vervolgens binnen de cultuurwetenschappen door verschillende theoretici als de definitie van cultuur gezien. Zie Rob Leurs, “The ‘Chain of Equivalence’: Cultural Studies and Laclau & Mouffe’s Discourse Theory,” *Politics and Culture* 4 (2009), geraadpleegd op 21 april, 2016, <https://politicsandculture.org/2009/11/09/the-chain-of-equivalence-cultural-studies-and-laclau-mouffes-discourse-theory/>.

⁴³ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 24.

⁴⁴ Carpentier en Spinoy, *Discourse Theory and Cultural Analysis*, 16-20.

⁴⁵ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 4.

⁴⁶ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 153.

⁴⁷ Jacob Derrida, *Writing and Difference* (Londen: Routledge, 1978), 280; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 156.

⁴⁸ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 154.

komende paragrafen zet ik de concepten uit de *discourse theory* uiteen die het meest relevant zijn voor mijn onderzoek en welke een concrete toepassing zullen krijgen in de analyse.

2.2.1 De contingentie van de sociale realiteit en identiteit

De discoursanalytische benadering van Laclau en Mouffe is gebaseerd op het idee dat het discours de betekenis van de sociale wereld construeert, maar dat die betekenis nooit volledig gefixeerd is. Discoursen proberen de betekenissen in de wereld op een bepaalde manier te structureren, maar zijn hierin altijd in strijd met andere discoursen die de betekenissen op hun eigen manier willen vormen en fixeren. Discoursen willen hierin een bepaalde hegemonie bereiken, waardoor betekenissen tijdelijk en gedeeltelijk gefixeerd worden.⁴⁹ Het discours sluit dan andere betekenis mogelijkheden die aan een verschijnsel toegekend kunnen worden uit en produceert daarmee een bepaald surplus aan betekenis.⁵⁰ Deze alternatieve betekenissen worden verbannen naar wat het *field of discursivity* genoemd wordt. Echter, doordat ultieme fixatie van betekenis onmogelijk is, wordt het dominante discours constant uitgedaagd door het eigen *field of discursivity* om de betekenissen weer anders te vormen. Door die constante *discursive struggle* kan een discours alleen tijdelijk en gedeeltelijk *closure* bereiken.⁵¹

Discoursen worden ‘gearticuleerd’. Een articulatie stelt bepaalde knooppunten vast die als een soort geprivilegieerde betekenaars werken waaromheen een discours wordt georganiseerd.⁵² Laclau en Mouffe definiëren de praktijk van articulatie als “*the construction of nodal points which partially fix meaning; and the partial character of this fixation proceeds from the openness of the social, a result, in its turn of the constant overflowing of every discourse by the infinitude of the field of discursivity.*”⁵³ Die knooppunten zelf zijn ‘leeg’, het zijn *empty signifiers*, en de verschillende strijdende discoursen vullen deze knooppunten verschillend met betekenis.⁵⁴ Het articuleren van een discours fixeert zoals het citaat aangeeft slechts gedeeltelijk de betekenis van de wereld, omdat het zoals gezegd betekenis geeft op een

⁴⁹ Hegemonie is dan ook volgens Laclau en Mouffe een ‘reactie op een crisis’, een noodzakelijke reactie op de discursieve strijd. Zie Ernesto Laclau en Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (Londen: Verso, 1985), 7.

⁵⁰ Jacob Torfing, *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Zizek* (Oxford: Blackwell, 1999), 300.

⁵¹ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 28-29.

⁵² Nico Carpentier en Patrick de Vos, “De discursieve blik: de discours theorie van Laclau en Mouffe als denkkader en instrumentarium voor sociaal-wetenschappelijke analyse,” *Ethiek en Maatschappij* 4, nr. 4 (2001): 7.

⁵³ Laclau en Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 113.

⁵⁴ Strijden om hegemonie impliceert dan ook dat discoursen deze *empty signifiers* articuleren. Zie Ernesto Laclau, “Why Do Empty Signifiers Matter to Politics?” in *Emancipation(s)*, red. Ernesto Laclau (Londen: Verso, 1994), 43.

manier die andere manieren uitsluit.⁵⁵ Deze gearticuleerde structuur van betekenissen is een mogelijkheid, maar geen noodzakelijkheid: het is contingent. De contingentie van de sociale realiteit is een bepalend punt in de *discourse theory*; alle aspecten van de sociale realiteit zijn mogelijk, maar niet noodzakelijk. Ze hadden anders kunnen zijn en kunnen anders worden.⁵⁶

Hetzelfde geldt voor identiteit. Met het concept identiteit verwijst de *discourse theory* naar de subjecten die deelnemen aan de continue discursieve strijd over de definiëring van de realiteit.⁵⁷ Een subject neemt volgens de theorie een bepaalde subjectpositie in binnen een discours; het discours bepaalt als het ware specifieke posities die opgevuld kunnen worden door subjecten. ‘Een identiteit hebben’ is vervolgens de identificatie met een subjectpositie binnen die discursieve structuur.⁵⁸ Op deze manier wordt identiteit geproduceerd door het discours en is daarmee, evenals alle betekenis in een discours, contingent. Als gevolg van die contingentie van identiteit stellen Laclau en Mouffe dat een subject meerdere identiteiten heeft. In verschillende discourses krijgt het subject immers verschillende subjectposities toebedeeld. Het subject wordt daarnaast altijd door meerdere discourses tegelijkertijd gepositioneerd, waardoor de discourses in conflict zijn om de tijdelijke en gedeeltelijke fixatie van identiteit.⁵⁹

Het contingente karakter van het discours, maakt het ook mogelijk dat deze ontwricht kan raken. Het openbreken van een discours en het zichtbaar maken van de contingentie, wordt dislocatie genoemd. Jacob Torfing definieerde dislocatie als “*a destabilization of a discourse that results from the emergence of events which cannot be domesticated, symbolized or integrated within the discourse in question.*”⁶⁰ Dislocaties kunnen grote veranderingen tot gevolg hebben. Iedere identiteit die een subject kan hebben neemt namelijk bepaalde mogelijkheden tot actie met zich mee en door dislocaties kunnen er nieuwe identiteiten ontstaan, die nieuwe mogelijkheden tot actie openen.⁶¹ Het opnieuw fixeren van betekenis en identiteit, over discourses die antagonistisch botsen heen, gebeurt door middel van hegemonische interventies. Dit zijn articulaties – uitspraken of sociale praktijken – die door middel van kracht de eenduidigheid herstellen.⁶²

⁵⁵ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 36.

⁵⁶ Er is sprake van een steeds aanwezige twijfelachtigheid of *undecidability*, omdat alle betekenis differentieel is en plaatsvindt in open relaties met andere betekenissen zonder een vast referentiepunt. Zie David Howarth, *Discourse* (Buckingham: Open University Press, 2000), 42-43; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 54.

⁵⁷ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 40.

⁵⁸ Hall, “The Work of Representation,” 56; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 41-42.

⁵⁹ Howarth, *Discourse*, 42-43; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 41-43.

⁶⁰ Torfing, *New Theories of Discourse*, 301.

⁶¹ Carpentier en De Vos, “De discursieve blik,” 10.

⁶² Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 48.

In de kern komt de *discourse theory* er kortom op neer dat de gehele sociale realiteit en identiteiten contingent zijn, omdat ze geproduceerd worden door een discours dat altijd bedreigd wordt door andere discourses die de realiteit en identiteiten anders construeren. Om deze reden wordt het bestaan van neutrale kennis of ‘waarheid’ dan ook afgewezen. Het is het doel van een discours om betekenis te fixeren en de werkelijkheid te structureren alsof de maatschappij als geheel en de identiteiten in deze maatschappij onbetwiste objectieve feiten zijn. ‘Objectiviteit’ verbergt echter dat er ook andere mogelijkheden voor betekenisgeving zijn, op welke manier het concept verband houdt met ideologie.⁶³ ‘Kennis’ en ‘waarheid’, zaken die gevoelsmatig doordrongen zijn van objectiviteit, zijn ook slechts producten van een discours en daarmee contingent. Wat we weten en wat we voor waarheid aanzien wordt geproduceerd door het discours.⁶⁴ Een ideologie-vrije waarheid als alternatief bestaat echter niet; ideologie is een verdraaiing van de realiteit, maar is onvermijdelijk omdat iedere representatie van de wereld een verdraaiing is.⁶⁵ Het doel van dit onderzoek is dan ook niet het achterhalen van een zogenaamde objectieve realiteit, maar het onderzoeken hoe de sociale realiteit en de identiteit van het subject Rusland daarin geconstrueerd wordt, zodat deze objectief aandoet.⁶⁶ Discoursanalyse wil die objectiviteit vervolgens deconstrueren en de contingentie laten zien.

2.2.2 De constructie van identiteit: de *logic of equivalence* en de *logic of difference*

De vraag is nu op welke manier de Russische identiteit precies geconstrueerd kan worden in een discours. Het sociale is een relationeel systeem, waardoor ieder teken in een discours zijn betekenis ontleent uit de relatie met iets anders.⁶⁷ ‘Verschil’ is zo essentieel voor de constructie van identiteit; een subject is iets omdat het in contrast staat met wat het niet is, met de *Other*.⁶⁸

Laclau en Mouffe stellen dat identiteit geconstrueerd wordt door de aaneenschakeling van tekens in zogeheten *chains of equivalence*. Die betekenisketens vormen de identiteit op een relationele manier, namelijk in contrast met *chains of equivalence* van andere identiteiten.⁶⁹

⁶³ Ernesto Laclau, “The Impossibility of Society,” in *New Reflections on the Revolution of Our Time*, red. Ernesto Laclau (Londen: Verso, 1990), 89; Torfing, *New Theories of Discourse*, 302; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 37.

⁶⁴ Jacob Torfing, *Politics, Regulation and the Modern Welfare State* (Londen: Macmillan Press Ltd., 1998), 12; Hall, “The Work of Representation,” 49; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 175.

⁶⁵ Laclau, “The Impossibility of Society,” 89-92; de *discourse theory* zal niet beweren een eenduidige universele waarheid te verkondigen, omdat waarheid altijd contingent is. Zie Torfing, *Politics, Regulation and the Modern Welfare State*, 12; zie ook Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 185-186.

⁶⁶ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 33.

⁶⁷ Howarth, *Discourse*, 42-43; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 25-27; Hall, “The Spectacle of the ‘Other’,” 234.

⁶⁸ Hall, “The Spectacle of the ‘Other’,” 235; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 43.

⁶⁹ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 43.

Verschillende discoursen bepalen op die manier waar het subject ‘Rusland’ gelijk aan kan staan en waar het van kan verschillen. Dit gebeurt op dezelfde manier als dat een discours bijvoorbeeld het subject ‘man’ gelijk kan stellen aan tekens als ‘kracht’, ‘sport’ en ‘bier’ en contrasteert met wat het niet is, namelijk de subjectpositie van ‘vrouw’, welke is opgebouwd uit de *chain of equivalence* van tekens zoals ‘emotie’, ‘mode’ en ‘wijn’.

Een individuele identiteit en een collectieve identiteit worden vervolgens volgens dezelfde discursieve processen geconstrueerd, welke worden geduïd door twee concepten: de *logic of equivalence* en de *logic of difference*. Bij de *logic of equivalence* worden verschillende entiteiten – dat kunnen tekens zijn die een individuele identiteit vormen, maar ook subjecten die samen een collectieve identiteit vormen – aan elkaar gelijkgesteld in een *chain of equivalence*, die in een antagonistische relatie wordt geplaatst met de identiteit van de *Other*; identiteiten A, B en C staan in een antagonistische relatie met D.⁷⁰ Wanneer de *logic of difference* echter de overhand heeft, wordt de gelijkschakeling van A, B en C doorbroken doordat er onderlinge verschillen worden opgevoerd. De collectieve identiteit wordt dan opgedeeld in een groter aantal identiteiten.⁷¹

Bij de vorming van collectieve identiteit wordt de sociale ruimte opgedeeld in bepaalde groepen. Die groepsvorming kan begrepen worden als gebaseerd op een bepaalde reductie van de mogelijkheden tot identificatie. In een discours worden groepen gevormd doordat sommige mogelijkheden tot identificatie als relevant worden geacht en andere mogelijkheden genegeerd worden. Een collectieve identiteit wordt dus geconstrueerd door de contingente constructie van overeenkomst onder verschillende elementen.⁷² In het licht van mijn casus kan op een bepaald punt een gemeenschappelijke vijand bijvoorbeeld als meest relevante overeenkomst worden aangewezen voor de vorming van meerdere identiteiten in een collectieve identiteit, maar diezelfde overeenkomst kan op een ander punt in de tijd niet meer relevant worden geacht. Bondgenootschappen kunnen in die zin gezien worden als collectieve identiteiten. In mijn onderzoek analyseer ik de verdeling van de sociale ruimte in collectieve identiteiten, waardoor de *logic of equivalence* en de *logic of difference* een centrale rol zullen spelen in de analyse.

⁷⁰ David Howarth en Yannis Stavrakakis, “Introducing Discourse Theory and Political Analysis,” in *Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change*, red. David Howarth, Aletta Norval en Yannis Stavrakakis (Manchester: Manchester University Press, 2000), 11.

⁷¹ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 44-45; Howarth, *Discourse*, 107; Howarth en Stavrakakis, “Introducing Discourse Theory and Political Analysis,” 11.

⁷² Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 44.

2.2.3 Sociaal antagonisme en de *constitutive outside*

Het feit dat subjecten meerdere identiteiten hebben en tegelijkertijd door meerdere discoursen gepositioneerd worden, kan op momenten voor problemen zorgen. Wanneer deze botsende identiteiten elkaar namelijk onderling uitsluiten, leidt dat tot sociaal antagonisme. Rusland kan in een economisch discours bijvoorbeeld de identiteit van ‘afnemer’ hebben en tegelijkertijd ‘bondgenoot’ zijn in een politiek-militair discours, maar het kan niet tegelijkertijd zowel ‘bondgenoot’ als ‘potentiële militaire dreiging’ zijn. Het dominante discours en de identiteiten die het construeert wordt in een dergelijk geval aangevallen door alternatieve identiteiten. Het is op dit punt dat de contingentie van identiteit zichtbaar wordt.⁷³

Sociaal antagonisme kan optreden, omdat subjecten hun identiteit nooit volledig kunnen ontwikkelen.⁷⁴ In navolging van Jacques Lacan vatten Laclau en Mouffe het subject op als een permanent incomplete structuur die constant probeert compleet te worden, maar daar nooit helemaal in slaagt omdat er geen enkele subjectpositie is waarmee een subject zich volledig kan identificeren.⁷⁵ Een stabiel en essentieel ‘zelf’ bestaat namelijk niet, maar subjectiviteit wordt gevormd in een nooit voltooid dialoog met de *Other*. Onze identiteit – immers altijd relationeel – wordt gevormd in relatie tot iets wat ons compleet maakt, maar wat we – omdat het buiten ons ligt – altijd missen.⁷⁶ De oorzaak of schuld van deze onvolmaaktheid wordt echter buiten zichzelf gezocht, door de constructie van een antagonistische vijand, de *Other*. Die wordt verantwoordelijk gehouden voor de gebrekkigheid van de eigen identiteit.⁷⁷

‘Verskil’ neemt daarom een ambivalente positie in binnen discursieve identiteitsconstructie; Stuart Hall bestempelt het als zowel iets positiefs als iets negatiefs. Aan de ene kant is verschil noodzakelijk voor de constructie van identiteit, want je kunt niet zonder dat wat je niet bent. Aan de andere kant kan identiteit juist door dat verschil nooit volledig gefixeerd zijn, omdat die altijd uitgedaagd wordt door dat wat het niet is.⁷⁸ Dit vertaalt zich naar de *discourse theory* doordat identiteit alleen relationeel kan bestaan, in relatie tot een tegengestelde kracht. Deze tegengestelde kracht vormt voor de ‘eigen’ identiteit dan een *constitutive outside*; iets dat buiten het ‘zelf’ ligt en tegelijkertijd de bestaansvoorwaarde is voor de grenzen van de eigen identiteit als als de onmogelijkheid van die grenzen benadrukt, omdat

⁷³ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 47-48.

⁷⁴ Howarth, *Discourse*, 105.

⁷⁵ Ernesto Laclau en Lilian Zac, “Minding the Gap: the Subject of Politics,” in *The Making of Political Identities*, red. Ernesto Laclau (Londen: Verso, 1994), 31-37; Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 42.

⁷⁶ Hall, “The Spectacle of the ‘Other’,” 237-238.

⁷⁷ Howarth, *Discourse*, 105.

⁷⁸ Hall, “The Spectacle of the ‘Other’,” 238.

het die constant op de proef stelt.⁷⁹ Het sociaal antagonisme is in deze zin de vijandigheid die optreedt doordat een subject zichzelf niet meer volledig kan identificeren met een identiteit, omdat het bedreigd wordt door zijn *constitutive outside* – de tegengestelde kracht die de eigen identiteit zowel constitueert als ontkent.

2.3 Rusland en het Westen: de *liminal Other*

Uit het bovenstaande wordt duidelijk dat verschil en overeenkomst belangrijke factoren zijn in de constructie van identiteit. In hoofdstuk 1 haalde ik reeds kort aan hoe de verhouding tussen de subjecten ‘Rusland’ en ‘het Westen’ in het Westerse discours er ook een van verschil en overeenkomst is.

Al eeuwen wordt er in het Westerse discours een identiteit geconstrueerd voor Rusland door het land op een bepaalde manier te representeren. Iver Neumann deed onderzoek naar deze representatie en vond dat de identiteiten die Rusland over de eeuwen heen aangemeten heeft gekregen, ruwweg te verdelen zijn in twee categorieën. De dominantie van de ene categorie over de andere bleek vervolgens afhankelijk van of Rusland op dat moment in de tijd als onderdeel van Europa werd gezien of niet.⁸⁰ In zijn boek *Uses of the Other* liet Neumann zien dat Rusland sinds de zestiende eeuw aan de ene kant gerepresenteerd wordt als het land van de toekomst, dat steeds meer Europees wordt.⁸¹ Aan de andere kant wordt het land echter vaak afgeschilderd als barbaars en in duidelijk contrast gesteld met Europa.⁸² Zo stond Rusland tijdens de Koude Oorlog op politiek en militair gebied lijnrecht tegenover het Westen, wat zich vertaalde in een dominante representatie van het land als barbaarse macht, die de Tweede Wereldoorlog gebruikte om nu op een militaire manier Europa binnen te dringen.⁸³ De Europese identiteit werd in deze periode vervolgens gevormd door de tegenstelling met het achterhaalde communisme van Rusland; ‘Europa’ werd in een *chain of equivalence* gepositioneerd met betekenissen zoals ‘openheid’, ‘democratie’ en ‘vrijheid’, welke gecontrasteerd werd met het totalitaire regime van de *Other*, Rusland.⁸⁴

Na de Koude Oorlog en de val van de Sovjet-Unie was er hoop op een meer verenigd Europa met de insluiting van Rusland. Europa wilde van het gebroken land een meer Westers

⁷⁹ Torfing, *New Theories of Discourse*, 120-124.

⁸⁰ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 79.

⁸¹ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 79.

⁸² Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 82.

⁸³ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 102-103.

⁸⁴ Michael Haldrup, Lasse Koefoed en Kirsten Simonsen, “Practical Orientalism – Bodies, Everyday Life and the Construction of Otherness,” *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 88, nr.2 (2006): 175.

georiënteerde mogendheid maken, vonden Kazantsev en Sakwa.⁸⁵ Stent en Shevtsova beschrijven hoe ook Rusland meer toenadering zocht nadat Vladimir Poetin in 2000 aan de macht kwam. In 2001 beloofde deze zelfs zijn onvoorwaardelijke steun aan het Westen in de strijd tegen het terrorisme.⁸⁶ Sinds de Koude Oorlog hadden verschillende gebeurtenissen plaatsgevonden die Rusland zowel binnen als buiten het Westen plaatsten, maar door 9/11 werd Rusland een Amerikaanse bondgenoot tegen een gemeenschappelijke bedreiging voor de veiligheid.⁸⁷ Daarmee werd Rusland ook een bondgenoot van Europa, want voor Europa is solidariteit met de Verenigde Staten de drijvende kracht achter het eigen veiligheidsbeleid.⁸⁸ Vertaald naar de *discourse theory* zegt dit theoretische standpunt van Kazantsev en Sakwa dat in een discours dat zich rondom het knooppunt ‘veiligheid’ organiseert, de subjecten ‘Europa’ en ‘Amerika’ aaneengeschakeld worden in een *chain of equivalence* en zo een collectieve identiteit vormen; ‘het Westen’. Peter Rutland bevestigt dit door te stellen dat relaties tussen Europa en Rusland en kwesties van identiteit binnen een militaire dimensie niet zonder de insluiting van Amerika.⁸⁹

Dit Westerse bondgenootschap kreeg, zo schrijft Rutland, zelfs een geïnstitutionaliseerde vorm in de oprichting van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie in 1949, in beginsel opgericht vanwege de angst voor de agressie van de Sovjet-Unie.⁹⁰ De relatie tussen Rusland en het Westen kent op militair gebied dan ook een geschiedenis van polarisatie, wat ook in recente jaren – circa twintig jaar na de val van de Sovjet-Unie – merkbaar is. In 2008 sprak toenmalig Russisch president Medvedev over het hebben van belangen in de post-Sovjet ruimte, wat in het Westen direct werd uitgelegd als het claimen van een invloedssfeer.⁹¹ Dit wordt onderschreven door de recente populariteit van het concept ‘nieuwe Koude Oorlog’ in het Westen. Deze term suggereert dat de huidige relationele staat vergelijkbaar is met die van de Koude Oorlog. Een andere populaire term is de ‘Koude Vrede’, welke in plaats van op aanhoudende vijandigheid meer op een aanhoudende wapenstilstand zonder oplossing duidt.⁹²

⁸⁵ Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 292.

⁸⁶ Angela Stent en Lilia Shevtsova, “America, Russia and Europe: A Realignment?” *Survival* 44, nr. 4 (2002): 123-124.

⁸⁷ Stent en Shevtsova, “America, Russia and Europe,” 121-123.

⁸⁸ Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 292.

⁸⁹ Peter Rutland, “Still out in the Cold? Russia’s Place in a Globalizing World,” *Communist and Post-Communist Studies* 45, nr. 3 (2012): 346.

⁹⁰ Rutland, “Still out in the Cold,” 346.

⁹¹ Rutland, “Still out in the Cold,” 347.

⁹² Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 291.

Kortom, ook na de Koude Oorlog kreeg Rusland in sommige discoursen de identiteit van ‘potentiële militaire dreiging’ aangemeten, zeker in Europa.⁹³ Er was sprake van een bepaalde wederzijdse behoedzaamheid en een gebrek aan vertrouwen.⁹⁴ De historische ambivalentie in de constructie van de Russische identiteit wordt echter ook hier duidelijk. Het land werd namelijk in deze periode eveneens als een ‘student’ van Europa gerepresenteerd, wat weer in lijn is met Rusland als een ‘land van de toekomst’. Dit impliceerde dat Rusland steeds meer ‘Europees’ zou worden.⁹⁵ Of zou moeten worden, want volgens Kazantsev en Sakwa is de interne hechting aan en externe promotie van de eigen waarden en normen altijd een terugkerende en prominente karaktertrek van de Europese zelfdefinitie geweest.⁹⁶ Conflicten tussen Rusland en Europa worden door theoretici over het algemeen dan ook gewijd aan de onderlinge afwijking in deze waarden.

In discoursanalytische termen werd de strijd tegen terrorisme aan het begin van de eenentwintigste eeuw aangewezen als relevante overeenkomst voor de constructie van een collectieve identiteit voor Rusland en het Westen. De *logic of equivalence* werd dominant door een allesdoordringend contrast tussen dit bondgenootschap en een antagonistische vijand, hier belichaamd door Al-Qaeda. De theorie laat zien dat het discours dat een dergelijke collectieve identiteit construeerde, door de geschiedenis heen vaak heeft gebotst met het discours dat Rusland buiten de Westerse identiteit plaatste en tot *Other* vormde. De *logic of difference* had in die gevallen de overhand. Die opvoering van onderlinge verschillen had vervolgens vaak te maken met afwijkende normen en waarden. De banden die Rusland en het Westen op hebben proberen te bouwen, zoals rond 9/11, waren vaak gebaseerd op gemeenschappelijke doelen; de verslechtering van die banden lag in de onderling afwijkende waarden.⁹⁷

Mijn onderzoek positioneert zich midden in de historische discussie over het al dan niet gelijkgeschakelen van de Russische identiteit met de Westerse identiteit door het discours. De ambivalentie hierin is de rode draad door de geschiedenis van en de literatuur over de relatie tussen Rusland en het Westen. Viatcheslav Morozov en Bahar Rumelili noemden Rusland om deze reden een *liminal Other*; het is een land dat in het discours een positie inneemt die

⁹³ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 107-108; Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 292.

⁹⁴ Stent en Shevtsova, “America, Russia and Europe,” 127; Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 290.

⁹⁵ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 107-108.

⁹⁶ Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 291.

⁹⁷ Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 290.

gedeeltelijk gelijk is aan het ‘zelf’ en gedeeltelijk de *Other* is.⁹⁸ Rusland staat al 500 jaar bekend als n t geciviliseerd, n t toegetreden tot Europa en het Westen; het land is al vijf eeuwen “*about to make the transition into Europe.*”⁹⁹

2.4 Operationalisering

Met deze theorie in gedachten is het nu interessant om binnen een concrete casus en op microniveau te analyseren op welke manier die representatie van Rusland, die identiteit in het discours, in de praktijk geconstrueerd wordt.

Het theoretische standpunt van Laclau en Mouffe dat een discours en de identiteiten die het construeert nooit volledig is in het fixeren van betekenis en altijd in strijd is met andere discourses, kan vertaald worden naar een methode door in het onderzoeksmateriaal op zoek te gaan naar de discursieve grenzen van conflict.¹⁰⁰ In mijn analyse ga ik op zoek naar de verschillende discourses die het subject ‘Rusland’ verschillend en contrasterend willen positioneren. Ik onderzoek welke discourses op bepaalde momenten hegemonie hebben bereikt en hoe deze hegemonie weer bedreigd wordt door wat het had uitgesloten, door het *field of discursivity*. Kortom, ik ga in het casusmateriaal op zoek naar waar de verschillende identiteiten van Rusland naast elkaar kunnen bestaan en waar sociaal antagonisme plaatsvindt, welke hegemonische interventies ernaar streven om dat antagonisme op te lossen en welke consequenties dat heeft voor de Russische identiteit in het discours.¹⁰¹ De deelvragen die ik eerder introduceerde, kunnen dan ook gezien worden als een soort stappenplan voor de analyse. Omdat ik onderzoek doe naar de constructie van identiteit, zullen ook de concepten *logic of difference* en *logic of equivalence* een centrale rol spelen in mijn analyse. Tevens kijk ik naar wat de gevolgen van de constructie van Russische identiteit door het discours zijn voor de betekenissen die er aan deze identiteit worden gehangen.

De bestaande literatuur volgend verwacht ik dat het subject Rusland nu eens in dezelfde collectieve identiteit als het Westen wordt gepositioneerd en dan weer de *Other* wordt gemaakt tegenover welke de Westerse identiteit kan worden gedefinieerd. Hierin is het op voorhand goed om op te merken dat omdat identiteit relationeel gevormd wordt, een analyse van de Russische identiteit in het Nederlandse nieuws ervoor zorgt dat die identiteit gerelateerd moet

⁹⁸ Morozov en Rumelili, “The External Constitution of European Identity,” 29; Ook Richard Sakwa herkende deze tegenstrijdige positie van Rusland en noemde het een ‘Europese buitenstaander’; een niet-Europese macht die, op paradoxale wijze, in Europa is gesitueerd. Zie Sakwa, “Looking for a Greater Europe,” 315-325.

⁹⁹ Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 110-112.

¹⁰⁰ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 51.

¹⁰¹ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 51.

worden aan de identiteit die ‘wij’ zelf toebedeeld krijgen in het discours. De *Other* wordt altijd gecreëerd in combinatie met een bepaalde ‘zelf’. Analyse daarvan kan dan ook een idee geven van hoe er over de eigen identiteit nagedacht wordt en wat de sociale gevolgen daarvan zijn.¹⁰²

Het volgende hoofdstuk bevat eerst een beschrijving en onderbouwing van het casusmateriaal, wat ik in hoofdstuk 4 uitgebreid analyseer. In hoofdstuk 5 zal ik mijn bevindingen presenteren en relateren aan de theoretische kaders zoals gesteld in dit hoofdstuk.

¹⁰² Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 50.

Hoofdstuk 3: Casusselectie

Dit onderzoek naar de Russische identiteit richt zich op een casus, het Syrië-conflict. Het discours wordt onderzocht in een bepaalde tijdsperiode en in bepaalde nieuwsprogramma's; het *NOS-Journaal* en *Nieuwsuur*. Noch het Syrië-conflict noch het discours over Rusland in het Nederlandse nieuws beperkt zich echter tot deze data of media, vandaar dat deze selectie wat onderbouwing behoeft.

3.1 Afbakening in de tijd

Het onderzoek richt zich op de periode vanaf de toespraak van president Poetin op 28 september 2015 tot en met 12 februari 2016, de dag waarop zeventien grootmachten, waaronder Rusland en de Verenigde Staten, op een veiligheidsconferentie in München een akkoord bereikten over een tijdelijke wapenstilstand in Syrië.¹⁰³ Dit is als eindpunt genomen, allereerst omdat dit onderzoek uit praktische overwegingen een eindpunt nodig had. Daarnaast vormt deze wapenstilstand inhoudelijk een natuurlijk eindpunt, omdat het het voorlopige einde heeft betekend voor het geweld waar Poetin in september toe oeriep. Het Syrië-conflict is ten tijde van dit schrijven echter nog in volle gang en ook de Russische positie daarin wordt nog regelmatig besproken in de Nederlandse media, wat de relevantie van dit onderzoek alleen maar onderschrijft, maar wat aan de andere kant ook de noodzaak meebrengt keuzes te maken voor dit onderzoek. Het is bij het gehele onderzoek belangrijk om in gedachten te houden dat hier de identiteitsconstructie in het discours over Rusland slechts in een bepaalde periode van het Syrië-conflict wordt bestudeerd, maar dat dit conflict een verleden heeft en nog niet ten einde is.

Maatschappelijk gezien is de gekozen periode zeer bruikbaar, omdat er in deze tijdsperiode veel is gebeurd dat betrekking had op het Syrië-conflict. Hierdoor bestond er in het nieuws überhaupt met regelmaat berichtgeving over het conflict. Het nieuws was in deze periode vaak in de ban van het Syrië-conflict, waardoor ook de Russische positie daarin regelmatig in het nieuws kwam.¹⁰⁴ Dat maakt deze periode zeer geschikt voor dit onderzoek.

¹⁰³ ANP, "Akkoord over tijdelijke wapenstilstand in Syrië," *Nu.nl*, 12 februari, 2016, geraadpleegd op 1 maart, 2016, <http://www.nu.nl/algemeen/4213419/akkoord-tijdelijke-wapenstilstand-in-syrie.html>.

¹⁰⁴ Zo is er in deze periode een Russisch vliegtuig met toeristen neergestort als gevolg van – zo bleek later – een bom, geplaatst door IS. Dan waren er de aanslagen in Parijs van 13 november 2015, die de houding van heel Europa ten opzichte van het Syrië-conflict weer aan de kaak stelden. Bovendien was er gedurende deze hele periode sprake van een onophoudelijke vluchtelingenstroom richting Europa; Syriërs die vluchtten voor het oorlogsgeweld. Vervolgens werd er in februari 2016 toegewerkt naar een akkoord om een tijdelijke wapenstilstand in Syrië te bewerkstelligen.

Wetenschappelijk gezien is deze periode ook interessant. Uit de eerder beschreven literatuur over de relatie tussen Rusland en het Westen bleek duidelijk dat Rusland door de geschiedenis zowel als onderdeel als als tegenhanger van de Westerse identiteit werd gerepresenteerd. Om beurten heeft een dezer beide discoursen hegemonie kunnen bereiken in de *discursive struggle*, waardoor de identiteit van Rusland in het discours tijdelijk en gedeeltelijk gefixeerd werd. De literatuur heeft deze tendens op grote schaal laten zien en met betrekking tot grotere tijdsperioden zoals de Koude Oorlog. Mijn verwachting is echter dat de tegenstrijdigheid in de identiteiten die er in het Westerse discours voor Rusland worden geconstrueerd, ook op een kleiner niveau binnen een kortere periode te vinden is. Deze casus zou zo de beschreven thematiek in de representatie van Rusland in het Westerse discours bevestigen, maar deze op een meer concreet niveau aan het werk laten zien.

3.2 Onderzoeksmateriaal

Voor het onderzoeksmateriaal zijn zoals gezegd afleveringen van het *NOS-Journaal* en van *Nieuwsuur* verzameld. Ten eerste is voor deze nieuwsprogramma's gekozen omdat de NOS een publieke omroep is, gefinancierd door de Nederlandse overheid, en zichzelf verantwoordelijk houdt voor een betrouwbare en onafhankelijke nieuwsvoorziening.¹⁰⁵ In het licht van Halls kritiek op de neutraliteit van nieuwsberichtgeving, is het interessanter om te kijken naar de berichtgeving van een dergelijk publiek en 'onpartijdig' orgaan, dan van een instantie die gedreven wordt door commerciële belangen.¹⁰⁶ Ten tweede zijn deze programma's uit praktische overwegingen gekozen. Ze zijn namelijk gemakkelijker terug te vinden dan nieuwsuitzendingen van bijvoorbeeld de commerciële zender RTL, welke slechts enkele weken vindbaar blijven. De uitzendingen van de nieuwsprogramma's zijn gevonden op de website van de Nederlandse Publieke Omroep, npo.nl.

Dit onderzoek analyseert specifiek de nieuwsitems die het discours over Rusland met betrekking tot het Syrië-conflict behandelen in de beschreven nieuwsprogramma's. Deze nieuwsitems - van de genoemde programma's binnen de genoemde tijdsperiode - werden in eerste instantie geselecteerd voor het onderzoek, wanneer uit de 'headlines' van de uitzending duidelijk werd dat de uitzending een item bevatte waarin de Russische positie in het conflict aan bod zou komen. Onder deze headlines worden bij het *NOS-Journaal* de gebeurtenissen

¹⁰⁵ NOS, "Taken en missie," *Over.nos.nl*, geraadpleegd op 13 februari, 2016, <http://over.nos.nl/organisatie/taken-visie>.

¹⁰⁶ Hall, "The Structured Communication of Events," 1.

verstaan die de nieuwslezer bij aanvang van het programma puntsgewijs noemt om aan te geven welke onderwerpen in de uitzending worden behandeld. Bij het programma *Nieuwsuur* staan deze headlines op de website van de Nationale Publieke Omroep naast de aflevering en worden daarnaast eveneens kort genoemd aan het begin van de uitzending. De uitzending werd eveneens geselecteerd wanneer er in plaats van de directe bewoording van ‘Rusland’ in de headlines werd gesproken over ‘Poetin’, ‘het Kremlin’ of ‘Moskou’ in combinatie met de oorlog in Syrië. Hetzelfde gold voor ‘IS’, ‘Assad’, ‘het Syrische leger’, ‘de Syrische oppositie’ en Syrische steden als ‘Raqqa’ en ‘Aleppo’ als termen die in deze headlines als substituut konden dienen voor ‘het Syrië-conflict’. Daarnaast werd ook het getoonde beeld als onderdeel van de headline gezien. Een uitzending werd daarom eveneens opgenomen in het casusmateriaal wanneer de gesproken headline alleen op het Syrië-conflict duidde, maar daar beelden bij getoond werden die duidelijk op de rol van Rusland wezen, of andersom. Dit gebeurde bijvoorbeeld bij de uitzendingen van 11 en 12 februari 2016, respectievelijk in *Nieuwsuur* en het *NOS-Journaal*, toen de voice-over het had over het ‘akkoord over Syrië’ en de beelden de handenschuddende Amerikaanse en Russische ministers van Buitenlandse Zaken toonden. De geselecteerde uitzendingen zijn terug te vinden in bijlage 1, waar een overzicht is opgenomen van de data, links en headlines van de uitzendingen.

In sommige gevallen werden woorden of beelden die op discours over Rusland in het Syrië-conflict konden wijzen niet letterlijk genoemd of duidelijk getoond in de headlines, maar gaf kennis van de context in dat het item daar wel degelijk discours over zou bevatten. In dat geval werd het item in de uitzending eerst bekeken en wanneer de Russische positie in het Syrië-conflict inderdaad aan bod kwam, werd de uitzending opgenomen in het casusmateriaal. Het ging hier bijvoorbeeld om de headline “Obama ziet samenwerking met Russen niet zitten” van 3 oktober 2015 en “Terwijl de luchtaanvallen doorgaan is er topperoverleg over Syrië” van 30 oktober 2015.¹⁰⁷ In deze gevallen werd uit de context, gevormd door de dag van uitzending en eerdere gebeurtenissen en standpunten in het conflict, duidelijk dat het item discours over de Russische positie in het Syrië-conflict zou bevatten.

In enkele andere gevallen werd een nieuwsitem niet in de headlines genoemd, maar bevatte de uitzending wel een item over het conflict in Syrië en de Russische positie daarin. Dat gebeurde wanneer een uitzending simpelweg geen headlines had, zoals de *NOS-Journaals* van

¹⁰⁷ De andere headlines waarbij dit het geval was, waren “President Porosjenko van Oekraïne waarschuwt Nederland voor het gevaar van nauwere banden met Rusland” van 27 november 2015 en de headline van 15 oktober 2015: “Nieuwe steun voor president Assad in Syrië. Iraanse militairen zijn daar begonnen aan een offensief en voor Iran staat vast: Assad moet blijven.”

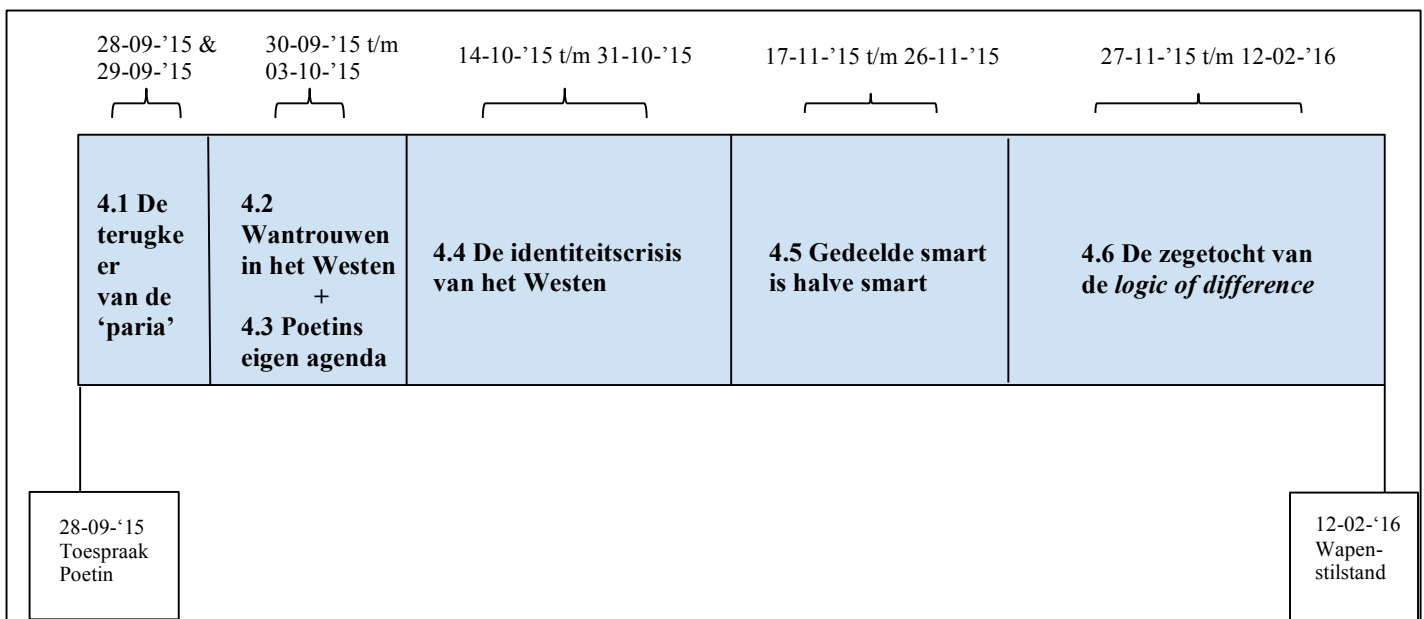
7:00 uur, 12:00 uur en 14:00 uur. In dat geval werd de uitzending geselecteerd wanneer de uitzending met het item opende, daarmee wijzend op de relevantie van het item. In bijlage 1 zijn om deze reden de eerste zinnen van het item – en daarmee van de uitzending – opgenomen in plaats van een letterlijke headline. Met al deze selectiecriteria bestaat het onderzoeksmateriaal uit tien uitzendingen van *Nieuwsuur* en vijftien uitzendingen van het *NOS-Journaal*.

Met de hantering van deze criteria vielen er ook nieuwsitems af, die wel op een indirecte manier te maken hadden met de Russische positie in het Syrië-conflict. Discoursen staan immers altijd in relatie tot andere discoursen en het discours over Rusland met betrekking tot het Syrië-conflict staat dan ook niet op zichzelf, maar staat in relatie tot andere gebeurtenissen in de wereld. Sommige zaken hebben absoluut van doen gehad met het Syrië-conflict, maar gebeuren in de context van dit onderzoek in plaats van dat ze de kern vormen. Hierbij kan gedacht worden aan de vluchtelingencrisis in Europa, maar ook meer specifiek aan het neerstorten van een Russisch passagiersvliegtuig boven de Sinaï-woestijn op 31 oktober 2015 of de aanslagen van IS in Parijs van 13 november 2015. De Russische vliegtuigramp blijkt later ook een aanslag van IS en naar aanleiding van beide aanslagen vindt vervolgens overleg plaats tussen de Franse en de Russische presidenten over het Syrië-conflict. Dit plaatste de gebeurtenissen in het discours over de Russische positie in het Syrië-conflict en deze gebeurtenissen zullen dan ook zeker een rol spelen in de analyse. Echter, de nieuwsuitzendingen die alleen over het neergestorte vliegtuig gaan, maar nog geen directe link naar IS bevatten, en de uitzendingen die over de aanslagen in Parijs en de Franse strijd tegen IS gaan, maar Rusland daar nog niet bij betrekken, horen niet thuis in het casusmateriaal van dit onderzoek.

Hoofdstuk 4: Analyse

Voor de analyse heb ik het casusmateriaal geanalyseerd en op een chronologische manier momenten van conflict geïdentificeerd. Gezien de verwachting dat de door Neumann geïdentificeerde tendens in de historische representatie van Rusland in het Westerse discours ook in een kortere periode en in een specifieke casus terug te zien is, is ervoor gekozen om de bevindingen ook op een chronologische manier te presenteren. Dit hoofdstuk laat concreet zien hoe het discours over de Russische positie in het Syrië-conflict zich over de loop van viereneenhalve maand ontwikkelt en hoe daarin een identiteit wordt geconstrueerd voor het subject Rusland. Zie figuur 4.1 voor een tijdlijn van de analyse.

De analyse liet verder al snel zien dat de subjectposities in het discours voornamelijk bepaald werden door politiek-militaire posities en bondgenootschappen tussen geopolitieke machten in het Syrië-conflict. Dat zijn de relevante subjectposities die door het discours omtrent dit onderwerp worden aangewezen en waarop de analyse zich focust.

Figuur 4.1: tijdlijn van de discursieve processen zoals beschreven in dit onderzoek. Vermeld staan de perioden welke in de verschillende paragrafen worden besproken.

4.1 De terugkeer van de 'paria' in de internationale politiek

Op het moment dat Poetin de Algemene Vergadering toesprak, bestond er uiteraard reeds discours over Rusland dat een bepaalde identiteit voor het land construeerde. Analyse van het

casusmateriaal in deze eerste dagen wijst uit dat de Russische identiteit op dit moment nog vooral werd geconstrueerd door het discours dat zich rondom de Oekraïne-kwestie en de Russische annexatie van de Krim had georganiseerd. Dit discours construeerde een collectieve identiteit voor Amerika en de Europese landen, ‘het Westen’, door de werking van de *logic of equivalence*. Deze gezamenlijke Westerse identiteit is in lijn met de theorie die wijst op de aaneenschakeling van Europa en Amerika wanneer het om veiligheid gaat.¹⁰⁸ De Russische identiteit werd op dit punt gevormd door het discursieve proces van de *logic of difference*, die met betrekking tot de Oekraïne-kwestie aan het werk was tussen het Westen en Rusland; ze stonden “lijnrecht tegenover elkaar.”¹⁰⁹ De volgende voice-over is illustratief voor de articulaties die op deze verhoudingen binnen het discours wijzen:

Voor het eerst in bijna een jaar zagen ze elkaar in levenden lijve, maar echt van harte gaat het niet. [...] Ook aan tafel kijken de wereldleiders elkaar nauwelijks aan. Het is exemplarisch voor de bekoelde verhoudingen tussen Amerika en Rusland. [...] Obama en Poetin blijven het op bijna alle punten oneens. Alleen in de bestrijding van Islamitische Staat lijken ze elkaar te vinden.¹¹⁰

Hoewel het discours met betrekking tot Oekraïne op dit punt nog dominant lijkt te zijn en de identiteit van Rusland vormt door de tegenstelling met de ‘eigen’ Westerse identiteit, wordt uit dit citaat ook duidelijk dat er nu een discours ontstaat dat zich rondom het knooppunt van het Syrië-conflict organiseert. Dit discours betreft de *order of discourse* en bedreigt de manier waarop de realiteit en de Russische identiteit worden geconstrueerd door het dominante discours.¹¹¹ Poetin roept immers op tot het “verenigen van tegengestelde krachten” in de strijd tegen het terrorisme en zegt dat “we ons niet moeten laten leiden door ambitie, maar door gedeelde waarden en interesses.”¹¹² In dit gearticuleerde discours worden Rusland en het Westen aan elkaar gelijkgesteld en in een collectieve identiteit geplaatst, omdat ze strijden tegen een gemeenschappelijke vijand: IS. Dit laat alternatieve mogelijkheden van identiteitsconstructie zien, wat de contingentie van het discours toont. Rusland wordt nu door

¹⁰⁸ Kazantsev en Sakwa, “New ‘Dividing Lines’ in Europe,” 292.

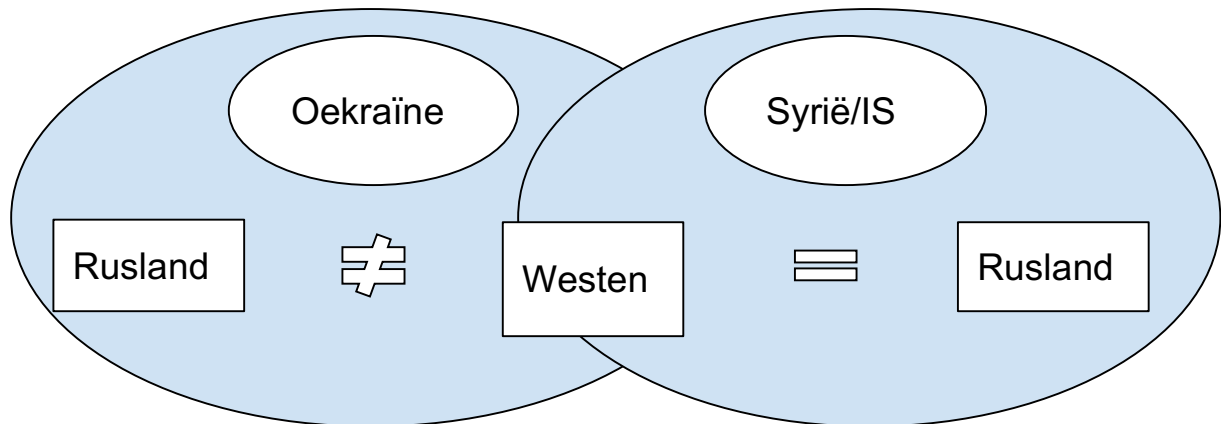
¹⁰⁹ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 28 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/28-09-2015/POW_00942128.

¹¹⁰ NOS, “NOS Journaal 7:00 uur,” *NPO.nl*, 29 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/29-09-2015/POW_00926892.

¹¹¹ De *order of discourse* is een concept dat Jorgensen en Phillips gebruiken. Het slaat op twee of meer discourses die zich in dezelfde ruimte willen vestigen. Zie Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 55.

¹¹² NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 28 september, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/28-09-2015/VPWON_1241412.

twee discoursen anders gepositioneerd en deze subjectposities – de een verschillend van en de ander gelijk aan het Westen – sluiten elkaar onderling uit. Zie figuur 4.2 voor een visualisatie van deze botsing van discoursen.

Figuur 4.2: botsing van twee discoursen die beide andere subjectposities construeren voor Rusland ten opzichte van het Westen.

Deze discursieve botsing lijkt op dit punt in de tijd daarom voor sociaal antagonisme te hebben gezorgd. De verhouding tussen Rusland en het Westen lijkt op dit punt even niet meer vanzelfsprekend, geen objectieve kennis. De *logic of difference* lijkt op dit punt echter nog steeds de overhand te hebben, wat blijkt uit de betekenissen die aan Rusland worden toegekend in het discours door het taalgebruik, dat enigszins denigrerend te noemen is: “Het lukt president Poetin om via het conflict in Syrië weer in het centrum van de wereldpolitiek terecht te komen” en “Poetin zat een jaar lang op de reservebank van de internationale politiek, een ‘paria’.”¹¹³ Daarnaast wordt er in de bespreking van de toespraak van Poetin telkens iets achter zijn uitspraken gezocht, een achterliggende agenda, waardoor de uitspraken van de Russische president als onbetrouwbaar worden gerepresenteerd. Deze achterdocht blijkt ook uit het antwoord van de Ruslandcorrespondent van *Nieuwsuur* op de vraag waarom Rusland in de strijd tegen IS inzet op de Syrische president Assad:

Poetin zei vandaag dat dat is omdat Assad de enige is die zich verzet tegen Islamitische Staat, gewapenderwijs, [...] maar er zit natuurlijk wel iets achter. Assad

¹¹³ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 28 september, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/28-09-2015/VPWON_1241412.

is bijna de enige bondgenoot nog van de Russen in het Midden-Oosten en die wil Poetin absoluut niet kwijt.¹¹⁴

Het subject Rusland krijgt in het discours een identiteit aangemeten gevormd door betekenissen als ‘onbetrouwbaar’, ‘een paria’, ‘verbannen uit de internationale politiek’ en men zou zelfs kunnen zeggen ‘sluw’. Rusland wordt hiermee gecontrasteerd met de identiteit van het Westen, dat ‘het centrum van de wereldpolitiek’ lijkt te zijn. Daarbij valt overigens op dat ‘Poetin’ en ‘Rusland’ in het discours synoniemen lijken te zijn voor hetzelfde subject; ze worden afwisselend gebruikt voor de aanduiding van dezelfde identiteit.

In de eerste twee dagen na de toespraak wordt kortom duidelijk dat het discours over Rusland zich nu meer rondom het Syrië-conflict gaat vormen, maar dat er twijfel heerst over wat dat betekent voor de Russische identiteit. De manier waarop er over Rusland wordt gesproken maakt duidelijk dat de *logic of difference* nog steeds de overhand heeft, maar de aanwezigheid van articulaties die een *logic of equivalence* bepleiten zorgt voor sociaal antagonisme. In de uitzending van *Nieuwsuur* van 28 september wordt deze twijfel duidelijk gearticuleerd. Er werd namelijk aan de ene kant enigszins verbijsterd gevraagd hoe het nu dan zat met alle morele bezwaren van Europa en Obama ten opzichte van Rusland. Aan de andere kant antwoordde een deskundige dat het gemeenschappelijk belang, de strijd tegen IS, nu het zwaarst zou moeten wegen.¹¹⁵

4.2 Wantrouwen in het Westen: Vladimir Poetin en Bashar al-Assad

Vervolgens leek het discours de Oekraïne-kwestie naar het *field of discursivity* te verbannen, want het antagonisme in de Russische identiteit werd alleen nog maar met betrekking tot het Syrië-conflict gearticuleerd. Dit maakte echter geen einde aan het antagonisme in de Russische identiteit; op 30 september begon Rusland met het bombarderen van Syrië en die dag opende het *NOS-Journaal* met “Voor het eerst Russische bombardementen in Syrië, maar tegen wie? IS of tegen de rebellen die door het Westen worden gesteund?”¹¹⁶ Deze headline markeert het begin van een periode van onzekerheid, maar vanaf nu niet meer door Oekraïne, maar door het bestaan van twee discourses met betrekking tot Syrië. Deze onzekerheid wordt op meerdere

¹¹⁴ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 28 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/28-09-2015/POW_00942128.

¹¹⁵ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 28 september, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/28-09-2015/VPWON_1241412.

¹¹⁶ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 30 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/30-09-2015/POW_00942130.

manieren gearticuleerd, wat de contingentie van het discours in deze periode duidelijk zichtbaar maakt.

Aan de ene kant wordt er op dit moment nog steeds overeenkomst met betrekking tot IS gearticuleerd, allereerst door het feit dat Rusland doelen van IS heeft geraakt.¹¹⁷ Daarnaast worden er beelden opgevoerd waarin Poetin aangeeft dat Rusland de bombardementen uitvoert op verzoek van de Syrische president Bashar al-Assad, wat ze legaal maakt. Bovendien zegt Poetin dat de oplossing van het conflict alleen door politieke hervormingen mogelijk is en daarom spreekt hij de hoop uit dat Assad zich flexibel op zal stellen.¹¹⁸ Hiermee benadrukt Poetin een doel dat door het Westen wordt gedeeld, want die zien president Assad het liefst vertrekken.

Aan de andere kant wordt die gemeenschappelijkheid echter in twijfel getrokken, doordat er onzekerheid bestaat over of Rusland wel echt hetzelfde doelwit heeft als het Westen. Het Westen steunt de rebellengroepen die in opstand zijn tegen Assad en beschouwt president Assad als de vijand, maar Rusland steunt Assad en zou nu zelfs deze rebellengroepen bombarderen. De mogelijke *chain of equivalence* van Rusland en het Westen in de strijd tegen IS, wordt op deze manier doorbroken door het opvoeren van een onderling verschil; de positie ten opzichte van president Assad. Dit discours wordt onder andere gearticuleerd door het tonen van beelden van verwoeste Syrische straten en vluchtende bevolking, waarvoor Syrische activisten zeggen dat Rusland verantwoordelijk is. Bovendien wordt er gesproken over dat het slechts een kwestie van tijd is voordat Rusland ook oppositiegroepen gaat bombarderen die “onze vrienden” zijn.¹¹⁹ De intenties van Rusland worden in twijfel getrokken en ook Poetins oproep naar Assad om zich flexibel op te stellen wordt in dit discours geëvalueerd als “een wit voetje halen bij de Amerikanen.”¹²⁰

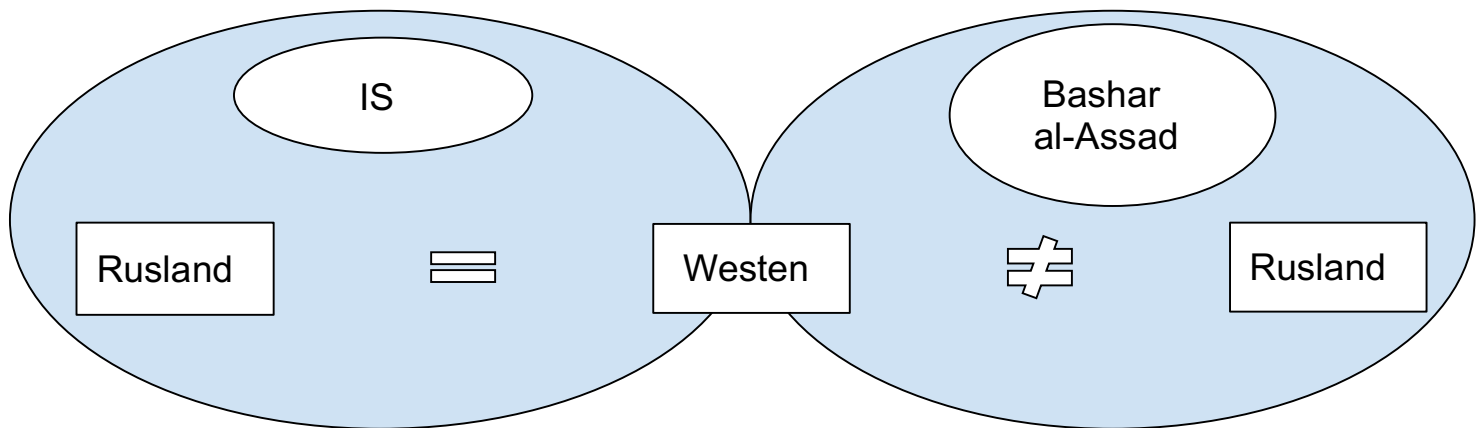
Wederom worden er zo twee botsende discoursen gearticuleerd die beide een andere realiteit en een andere identiteit voor Rusland construeren. Zie figuur 4.3.

¹¹⁷ Waaronder doelwitten van IS in Homs, vertelt Midden-Oosten correspondent Sander van Hoorn. Zie NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 30 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/30-09-2015/POW_00942130.

¹¹⁸ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 30 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/30-09-2015/POW_00942130.

¹¹⁹ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 30 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/30-09-2015/POW_00942130.

¹²⁰ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 30 september, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/30-09-2015/POW_00942130.

Figuur 4.3: de botsing van twee discoursen die beide andere subjectposities construeren voor Rusland ten opzichte van het Westen met betrekking tot het Syrië-conflict.

Het discours lijkt zich in deze periode nog steeds meer richting het verschil tussen Rusland en het Westen te vormen. Naast onzekerheid heerst er op dit punt namelijk hoofdzakelijk wantrouwen in het discours over Rusland. Dit manifesteert zich op vele manieren, waaronder het in twijfel trekken van beelden van bombardementen, verkregen van de Russische staatstelevisie; “waar ze zijn gemaakt is niet bekend” en “de doelen zijn niet echt te identificeren.”¹²¹ Het ‘onbetrouwbare’ en zelfs het ‘manipulatieve’ van de Russische identiteit wordt hiermee benadrukt, zoals ook in de woorden van minister van defensie Hennis-Plasschaert: “De coalitie dreigt een speelbal te worden van Russische machtspolitiek.”¹²² Deze ontwikkeling zet door totdat uiteindelijk het gezamenlijk belang van Rusland en het Westen zelfs irrelevant lijkt te worden in het discours, waarmee vrij spel wordt gegeven aan de *logic of difference*. Hier zal in de volgende paragraaf dieper op ingaan worden.

4.3 Poetins eigen agenda en de irrelevantie van IS

De onzekerheid over de Russische positie in het Syrië-conflict en het sociaal antagonisme dat daardoor heerst, duurt ruwweg van 28 september tot en met 3 oktober 2015. Wat opvalt, is hoe het antagonisme vervolgens oplost doordat de gezamenlijke vijand, IS, langzamerhand van het toneel lijkt te verdwijnen.

Het discours dat rondom de gezamenlijke strijd tegen IS is georganiseerd, en wat een collectieve identiteit voor Rusland en het Westen construeert, wordt op dit punt namelijk als

¹²¹ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 1 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/01-10-2015/POW_00942131

¹²² NOS, “NOS Journaal 14:00 uur,” *NPO.nl*, 2 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/02-10-2015/POW_00940582

het ware overschreeuwd door het discours dat zich focust op de verschillende posities van beide grootmachten ten opzichte van president Assad en de Syrische rebellen. Dit wordt aan de ene kant gedaan met beelden van de bombardementen, vluchtende burgers en overvolle ziekenhuizen, welke de ‘barbaarsheid’ van de Russische acties lijken te benadrukken.¹²³ Aan de andere kant wordt dit discours ook duidelijk en herhaaldelijk gearticuleerd middels taal. Nieuwslezers, Syriërs, voice-overs en correspondenten twijfelen aan de oprechtheid van Rusland in de strijd tegen IS, wat deze voice-over bij een reportage over de ontmoeting van Poetin met de Franse president Hollande en de Duitse bondskanselier Merkel, goed illustreert:

Poetin wordt verweten dat hij zijn eigen agenda heeft. Van de veertien Russische luchtaanvallen vandaag waren er zes tegen IS en acht tegen andere groeperingen. [...] Hier vecht een coalitie van groepen waarvan een deel door het Westen wordt gesteund. En het was juist deze groepering die het leger van Assad de laatste tijd behoorlijk in het nauw had gebracht. Geen mededelingen van de Russische president na de top. In de loop van de avond ging hij direct naar huis.¹²⁴

Deze uitspraak illustreert meerdere ontwikkelingen die het discours in deze periode domineren en die Rusland als subjectpositie steeds verder van het Westen af positioneren. Ten eerste wordt er in het discours meer nadruk gelegd op de rebellengroepen die worden gebombardeerd, dan op IS. Volgens dit citaat is er toch een aantal IS-doelwitten getroffen, maar daar wordt verder niets over gezegd. Een correspondent van het *NOS-Journaal* noemt het raken van IS zelfs ‘opvallend getimed’ met de ontmoeting en bestempelt het als een soort plannetje van Rusland: “Het was alsof Poetin bij voorbaat al wilde zeggen ‘we staan ook aan jullie kant’.”¹²⁵ Daarbij wordt er in *Nieuwsuur* een Syriër aan het woord gelaten die zegt dat Rusland überhaupt IS nog niet heeft gebombardeerd.¹²⁶ Dit getuigt van een groot wantrouwen met betrekking tot de Russische positie ten opzichte van IS.

Ten tweede wordt op dit moment telkens benadrukt dat de gebombardeerde Syrische rebellen door het Westen worden gesteund, waardoor het contrast tussen Rusland en het Westen

¹²³ Zoals in het *NOS-Journaal* van 20:00 uur op 30 september 2015, het *NOS-Journaal* van 14:00 uur op 2 oktober 2015 en de *Nieuwsuur* uitzending van 2 oktober 2015.

¹²⁴ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 2 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/02-10-2015/VPWON_1241416.

¹²⁵ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 2 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/02-10-2015/POW_00942132.

¹²⁶ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 2 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/02-10-2015/VPWON_1241416.

alleen maar wordt geïntensiveerd. Bovendien waren deze bewuste rebellen juist bezig om president Assad in het nauw te drijven, wat nogmaals de band tussen Rusland en Assad benadrukt en deze in een duidelijk contrast plaatst met het Westen en de gematigde rebellengroepen. Deze benadrukking dat het Westen en Rusland zich in twee aparte kampen bevinden in de oorlog in Syrië wordt ook visueel bekrachtigd, zoals in een infographic in het *NOS-Journaal* van 2 oktober 2015. Zie afbeelding 4.1.

Afbeelding 4.1: in deze infographic worden de verschillende partijen in het conflict in Syrië geduid. Aan de ene kant strijden de Verenigde Staten, Saoedi-Arabië en Frankrijk. Nederland en Groot-Brittannië overwegen om mee te doen. Aan de andere kant strijden Rusland en Iran, waarbij nog wordt genoemd dat Rusland voornamelijk rebellengroepen bombardeert. Screenshot uit de uitzending van het *NOS-Journaal* van 20:00 uur d.d. 2 oktober 2015.

De derde herkenbare ontwikkeling heeft veel met deze eerste twee punten te maken. Wat opvalt, is namelijk dat Rusland in het discours niet

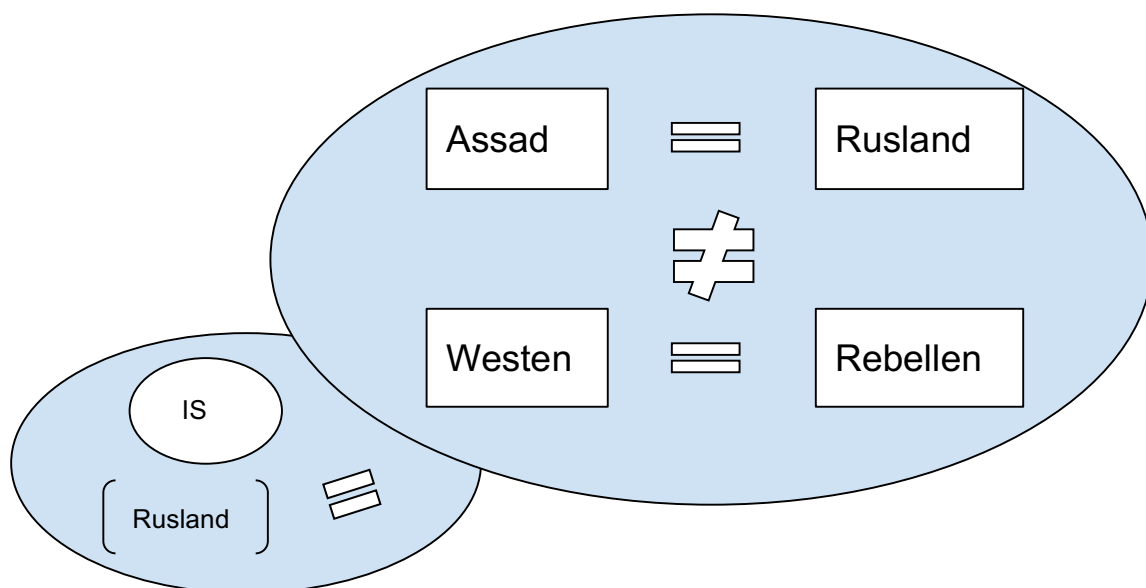
alleen aan een andere kant wordt gepositioneerd dan het Westen, maar dat Rusland het Westen op een bepaalde manier zelfs in de weg staat. Rusland wordt een eigen agenda ‘verweten’; een andere koers varen dan de Westerse is blijkbaar niet aanvaardbaar. President Hollande zegt tegen de pers na de ontmoeting met Poetin: “Ik heb hem eraan herinnerd: alléén IS. We hebben geen andere doelwitten.”¹²⁷ Minister-President Mark Rutte spreekt van een “complexere situatie” sinds de bombardementen van de Russen, waardoor Nederland twijfelt over deelname aan het conflict.¹²⁸ In theoretische termen verhindert de aanwezigheid van Rusland dat ‘wij’ helemaal onszelf kunnen zijn, wat van Rusland een *Other* maakt voor de Westerse identiteit. Rusland wordt hier verantwoordelijk gehouden voor de ‘eigen’ onvolmaaktheid; het staat het Westen letterlijk in de weg in het articuleren van hun sociale realiteit en dat wordt aan de ene kant niet begrepen en aan de andere kant veroordeeld, want Rusland kan wederom als ‘onbetrouwbaar’ en ‘sluw’ gezien worden; het is bevriend met Assad en bombardeert IS alleen om het vertrouwen te winnen van het Westen. Als klap op de vuurpijl zouden we hun leider ook nog eens ‘laf’ kunnen noemen, want hij ging na de bijeenkomst zonder wat te zeggen naar huis.

¹²⁷ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 2 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/02-10-2015/VPWON_1241416.

¹²⁸ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 2 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/02-10-2015/POW_00942132.

Deze constructie van Rusland als *Other*, laat op deze manier ook zien hoe er in het discours over de eigen identiteit wordt nagedacht. Eerder werd al duidelijk dat het Westen in dit discours wordt beschouwd als het centrum van de internationale politiek, waar Rusland weer tot toegetroten zou zijn middels het conflict in Syrië. In de afbeelding van Rusland als negatieve *Other*, zoals hierboven beschreven, kan vervolgens worden gelezen hoe het Westen zich zorgen maakt over de Russische bedreiging voor die centrale positie. Rusland heeft actie ondernomen in Syrië en het Westen is daardoor de controle kwijt; Nederland trekt zich terug en Frankrijk snapt niet hoe Rusland een andere vijand kan hebben dan IS. Dat is niet des Westers, dat is niet een identiteit waar het Westen zich mee kan identificeren. De eigen identiteit is door de bedreiging van Rusland onvolledig. De schuld daarvan komt buiten de ‘zelf’ te liggen, namelijk door de constructie van Rusland als negatieve *Other*, waar de eigen identiteit mee kan worden gecontrasteerd en zo weer positief uit de bus komt.

Het sociaal antagonisme dat door de Russische bombardementen in het discours werd gecreëerd, Rusland als ‘bondgenoot’ in de strijd tegen IS en als ‘vijand’ in de relatie met Assad, wordt zo relatief opgelost door de verhoogde aandacht voor dat wat Rusland met ‘ons’ contrasteert. De *logic of difference* heeft de overhand en het discours dat het verschil met Rusland benadrukt heeft relatieve hegemonie, waardoor het antagonisme wordt opgelost en er een tijdelijke en gedeeltelijke fixatie is bereikt. Dit wordt bevestigd door de kleine twee weken – van 3 oktober tot 14 oktober 2015 – waarin er überhaupt niks wordt bericht over de Russische positie in het Syrië-conflict; de rust was wedergekeerd. Het discours met betrekking tot IS is nog wel aanwezig, maar is op dit punt naar de achtergrond verdreven; de gemeenschappelijke vijand lijkt op dit punt irrelevant voor de verdeling van de sociale realiteit in groepen. Dit kan gevisualiseerd worden zoals in figuur 4.4.

Figuur 4.4: het discours waarin Rusland gelijk wordt geschakeld met Assad in een *chain of equivalence* en wordt gecontrasteerd met het Westen, wat op gelijke voet wordt geplaatst met de gematigde Syrische rebellen. Het discours omtrent IS is nu niet relevant en de Russische positie in deze in op dit punt onzeker.

4.4 De identiteitscrisis van het Westen

Deze hegemonie was echter van tijdelijke aard. Het discours dat zich organiseerde rondom het verschil tussen Rusland en het Westen, en relatief gefixeerd was, werd namelijk vanaf ongeveer 14 oktober uitgedaagd door een discours dat voor beide grootmachten weer een collectieve identiteit wilde creëren.

Zoals we in de vorige paragraaf zagen, bestond er in het discours al eerder zorg bestond over de ‘eigen’ Westerse positie in het conflict. Die onzekerheid, hoewel relatief de kop ingedrukt door het afzetten tegen Rusland als negatieve *Other*, bleek sluimerend aanwezig te zijn gebleven. In de periode van 14 oktober tot en met 31 oktober 2015 is de twijfel aan de Westerse positie zelfs een duidelijk herkenbare beweging in het discours geworden: “het Westen is het initiatief kwijt”;¹²⁹ Het Vrije Syrische Leger geeft aan zich in de steek gelaten te voelen door de Amerikanen en zegt dat de regering van president Obama niet te vertrouwen is, liegt en weigert te helpen;¹³⁰ en Midden-Oosten correspondent Sander van Hoorn bevestigt in *Nieuwsuur* dat de Russen de leiding hebben in het conflict en dat de Amerikanen slechts volgen.¹³¹ Wat opvalt, dat in plaats van Rusland wederom als *Other* verantwoordelijk te houden, er nu positievere betekenissen aan Rusland worden toegekend, wat op de een of andere manier ten koste lijkt te gaan van Amerika.

Ondertussen krijgt Rusland in het conflict steun van Iran, waarbij wordt gesproken van de vorming van een ‘nieuwe coalitie’ – met Rusland en het Syrische leger – omdat de acties van het Westen “geen zin hebben,” aldus Iran.¹³² Deze nieuwe coalitie, onder leiding van Rusland, boekt vervolgens grote successen op IS, waarbij een voice-over uitlegt dat de angst voor terrorisme voor Poetin de belangrijkste reden is voor hun bombardementen: “Hij zegt dat hij zich zorgen maakt om terroristische aanslagen in Rusland.”¹³³ Dit is zeer opvallend, omdat eerder in het discours het Russische bondgenootschap met president Assad nog als voornaamste

¹²⁹ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 21 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/21-10-2015/VPWON_1241435.

¹³⁰ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 14 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/14-10-2015/VPWON_1241428.

¹³¹ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 30 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/30-10-2015/POW_00942152.

¹³² NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 15 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/15-10-2015/POW_00942141.

¹³³ NOS, “NOS Journaal 12:00 uur,” *NPO.nl*, 16 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/16-10-2015/POW_00939721.

reden voor de bombardementen werd aangewezen, iets waar het Westen het niet mee eens was. Angst voor terrorisme is daarentegen heel begrijpelijk voor het Westen. Door al deze meer positieve betekenissen, lijkt het erop dat het discours zich op dit moment in de tijd meer ten gunste van Rusland begint te vormen.

Echter, het discours dat van Rusland een *Other* maakte voor de Westerse identiteit blijkt niet verdwenen. Het wordt nu wellicht bedreigd, maar niet direct ondermijnd, en dat kan geïllustreerd worden aan de hand van de manier waarop er in het discours vorm werd gegeven aan het bezoek van president Assad aan Moskou van 21 oktober 2015. Het *NOS-Journaal* opende die dag met de volgende woorden:

Wat deed de Syrische president bij zijn Russische collega Poetin? [...] Is het een lange neus naar het Westen of een serieuze bijdrage aan een politieke oplossing? Het bliksembezoek [...] was in ieder geval verrassend. Vanochtend maakte het Kremlin het bezoek pas bekend.¹³⁴

Deze bewoording symboliseert het sterke wantrouwen dat in het discours over Rusland blijft heersen. Dat het bezoek en het doel van het bezoek niet bekend was, geeft het een bepaalde ‘geheimzinnige’ lading, die connotaties van achterkamertjespolitiek oproept. Het bezoek wordt in *Nieuwsuur* een PR-stunt genoemd die “zichtbaar gericht op de Westerlingen” was, om te benadrukken dat president Assad het legitieme gezag in Syrië is waarmee onderhandeld moet worden.¹³⁵ Op de beelden van dit bezoek spraken Poetin en Assad over een oplossing van het conflict, waarbij Poetin benadrukte dat er “uiteeraard in nauw overleg met andere wereldmachten en landen uit de regio” onderhandeld moest worden om tot een vreedzame oplossing te komen.¹³⁶ Met woorden als ‘onderhandeling’, ‘politieke oplossing’ en ‘vreedzaam’ articuleert Poetin hier waarden die gedeeld worden door het Westen, daarmee zelf een *chain of equivalence* articulerend voor Rusland, Assad en het Westen. Het wordt echter niet vertrouwd, wat ook blijkt uit de cynisch klinkende voice-over wanneer president Assad zegt dat de beslissing over de toekomst van Syrië aan het Syrische volk is: “En ook de Syrische president

¹³⁴ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 21 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/21-10-2015/POW_00942145.

¹³⁵ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 21 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/21-10-2015/VPWON_1241435.

¹³⁶ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 21 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/21-10-2015/POW_00942145.

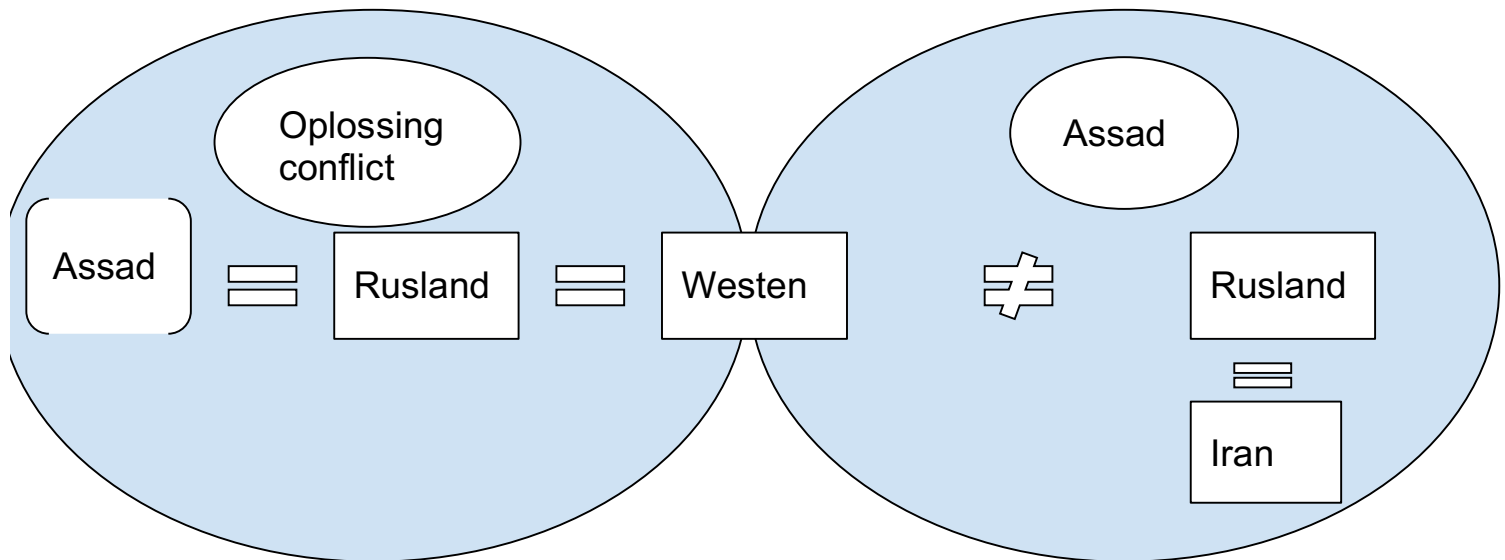
stelde zich op als een ware democraat.”¹³⁷ Echter, vervolgens wordt er wel uitgesproken dat als het Westen het conflict zou willen beëindigen, het meer richting het standpunt van Rusland zou moeten bewegen: “Een politieke oplossing ligt nu dichterbij wat de Russen als een redelijke uitkomst zien,” aldus een deskundige in *Nieuwsuur*.¹³⁸

Het citaat over de ‘lange neus naar het Westen’ illustreert daarnaast wederom hoeveel zorg er bestaat over de eigen identiteit, nu het Westen wederom het initiatief kwijt lijkt te zijn. Het wat denigrerende taalgebruik van het trekken van een lange neus zou geïnterpreteerd kunnen worden als een uiting van de moeite die we ermee hebben dat de kaarten nu op deze manier geschud zijn en het Westen zich meer naar het Russische standpunt zou moeten begeven. Het onaangekondigde bezoek van president Assad aan Moskou kan gezien worden als een bepaalde ondermijning van het Westerse gezag, te vergelijken met een kind dat een lange neus maakt naar zijn moeder omdat het iets doet dat eigenlijk niet mag, maar daar niks om geeft. Met het bezoek van Assad benadrukt Poetin een bondgenoot die ‘wij’ niet delen, en zelfs afkeuren. Daarnaast heeft Rusland ‘ons’ niet geïnformeerd over de ontmoeting. Rusland krijgt zo wederom de rol van *Other*, die de schuld krijgt van de crisis in de Westerse identiteit.

Aan de ene kant staat het Westen kortom nog steeds wantrouwend ten opzichte van Rusland, maar aan de andere kant komt Rusland steeds meer in een gunstig daglicht te staan in het discours zoals gepresenteerd in deze media. Hierdoor lijkt het Westen zich dit keer in een bepaalde identiteitscrisis te bevinden, want verschillende discourses vragen verschillende dingen van het Westen met betrekking tot dezelfde acties. Het ene gearticuleerde discours benadrukt nog steeds het contrast met Rusland. Echter, het discours dat zich rondom het spoedig oplossen van het Syrië-conflict lijkt te vormen, is nu ook in de focus gekomen en daarin wordt juist *equivalence* gearticuleerd tussen Rusland en het Westen. De relatieve fixatie die na 3 oktober was ontstaan, is op dit punt weer ontwricht door het sociaal antagonisme dat is voortgekomen uit de botsing van discourses. Figuur 4.5 vormt een visualisatie van de discourses die op dit moment in de tijd met elkaar botsen om de Russische identiteit en daarmee ook de eigen identiteit te fixeren.

¹³⁷ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 21 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/21-10-2015/POW_00942145.

¹³⁸ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 21 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/21-10-2015/VPWON_1241435.

Figuur 4.5: het Westen wordt wederom door verschillende discoursen gepositioneerd waarin er aan de ene kant *equivalence* en aan de andere kant *difference* met Rusland wordt gearticuleerd. Met betrekking tot de oplossing van het conflict wordt door Rusland ook *equivalence* met president Assad gearticuleerd, maar die aaneenschakeling wordt door het Westen in het discours niet erkend.

4.5 Gedeelde smart is halve smart

Het sociaal antagonisme dat ik in de vorige paragraaf beschreef aan de hand van de Westerse identiteitscrisis, wordt vervolgens opgelost doordat het discours omtrent IS met kracht wordt teruggehaald. Het is inmiddels half november en Europa heeft net de aanslagen in Parijs van 13 november 2015 meegemaakt, welke werden gepleegd in naam van IS. Ook is op dit moment duidelijk dat het neerstorten van het Russische passagiersvliegtuig in de Sinaï-woestijn van 31 oktober 2015, een aanslag van IS was. Op 17 november opent het *NOS-Journaal* met de woorden “Poetin zweert wraak op IS,” wat het begin markeert van een lange reeks articulaties die de *equivalence* tussen Rusland en het Westen benadrukken in de strijd tegen IS, waaronder: “In de strijd tegen IS heeft Rusland alvast twee bondgenoten die IS meer willen aanvallen dan nu al gebeurt: Amerika en Frankrijk,”¹³⁹ en “[...] Rusland en het Westen zullen elkaar niet ineens innig gaan omhelzen, maar de samenwerking in de bestrijding van terrorisme kan wel nauwer worden. De vijand is immers dezelfde blijkt nu.”¹⁴⁰

¹³⁹ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 17 november, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/17-11-2015/POW_00942164.

¹⁴⁰ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 17 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/17-11-2015/VPWON_1241462.

Deze *logic of equivalence* tussen Rusland en het Westen zorgt ook voor een doorzetting van de relatief positievere representatie van Rusland. Net voor de aanslagen werd er al gematigd positief over de Russische deelname in het Syrië-conflict gesproken, zoals door Midden-Oosten correspondent Sander van Hoorn: “Er is een druk ontstaan om diplomatiek te praten, dat komt door de Russische inmenging en daardoor zit Iran ook aan tafel.” Hij vertelt dat de Verenigde Staten er eerder voor hadden gezorgd dat Iran niet bij de onderhandelingen betrokken was, maar dat dat nu wel het geval was noemt hij “een lichtpuntje” en “winst”.¹⁴¹ Na de aanslagen wordt benadrukt dat Rusland zich nu open en communicatief opstelt doordat ze Amerika informeren over de Russische bombardementen.¹⁴² Bovendien valt op dat Rusland op dit punt een ander gezicht krijgt dan alleen het gezicht van Poetin. Er worden voor het eerst Russische burgers aan het woord gelaten, die zeggen bang te zijn. *Nieuwsuur* zendt daarnaast een interview uit met Maria Zakharova, de woordvoerder van het Russische ministerie van Buitenlandse Zaken.¹⁴³ Zij wordt omschreven als “zelfbewust, patriottisch en recht voor z’n raap; kortom, precies wat Rusland wil uitstralen.”¹⁴⁴ Het zijn geen lovende betekenissen die hier aan Rusland worden toegekend, maar ook zeker geen negatieve. Je zou kunnen zeggen dat Rusland in ieder geval een meer menselijke identiteit krijgt in het discours. Daarnaast wordt, opvallend genoeg, genoemd dat Rusland “IS nog steeds militair op de knieën wil dwingen.”¹⁴⁵ Met name dit laatste illustreert de draaiing die na de aanslagen in het discours heeft plaatsgevonden; waar eerder nog wantrouwend werd gesproken over de positie van Rusland ten opzichte van IS, wordt nu beweerd dat Rusland IS altijd al wilde verslaan. Rusland lijkt middels dergelijke articulaties meer te worden gerepresenteerd als ‘een van ons’; ze staan aan de Westerse kant. Bovendien zal het sentiment en de vastbeslotenheid van Poetin om de aanslag op het vliegtuig te wreken, niet onherkenbaar hebben gevoeld voor het Westen.

Hoewel het discours dat zich focust op de bestrijding van IS door samenwerking tussen Rusland en het Westen op dit punt dominant lijkt te zijn, werken er ook nog steeds discourses door die Rusland in contrast met de Westerse identiteit plaatsen. Zo wordt Rusland nog steeds beschuldigd van het doden van burgers, wordt de *equivalence* tussen Rusland en het Westen

¹⁴¹ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 30 oktober, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/30-10-2015/POW_00942152.

¹⁴² NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 17 november, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/17-11-2015/POW_00942164.

¹⁴³ Zowel beelden van het interview als van de burgers die zeggen angst te voelen, zijn terug te vinden in de uitzending van *Nieuwsuur* van 25 november. Zie NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 25 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/25-11-2015/VPWON_1241470.

¹⁴⁴ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 25 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/25-11-2015/VPWON_1241470.

¹⁴⁵ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 17 november, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/17-11-2015/POW_00942164.

even op het spel gezet doordat Turkije een gevechtsvliegtuig van de Russen uit de lucht schoot en wordt het discours met betrekking tot de positie van president Assad nog steeds gearticuleerd. Zelfs in dezelfde uitzending als waar Rusland, Frankrijk en Amerika na de aanslagen bondgenoten werden genoemd, zit discours over hoe Rusland burgerslachtoffers maakt in Raqqa.¹⁴⁶ Deze discourses worden nu echter minder relevant geacht. Bovendien wordt er wederom zelfs getwijfeld of de Westerse houding ten opzichte van Assad de juiste is, zoals onder andere blijkt uit een parafrasering van het *NOS-Journaal* van Maria Zakharova:

Als het om Syrië gaat, fixeren de VS en Europa zich te veel op de persoon van president Assad. [...] Als het regime weg is, stort de staat ineen. Dan is er geen leger, geen structuur en is er geen beweging te krijgen in het staatsapparaat. Dat is het mooiste cadeau dat je IS kunt geven.¹⁴⁷

Vervolgens wordt genoemd dat de Amerikanen juist weer nieuwe sancties tegen de Russen hebben ingesteld vanwege handel met Assad, waarbij Twan Huys parafraseert dat dit volgens de Russen “geopolitieke spelletjes” zijn, die op dit moment misplaatst zijn.¹⁴⁸ De toenadering tot Rusland gaat hier, zoals we al eerder hebben gezien, gepaard met kritiek op Amerika, wat een hoogtepunt bereikt wanneer Twan Huys de volgende vraag stelt: “Zitten Amerika en Europa nog wel op één lijn? Als het gaat om het betrekken van Rusland of niet.”¹⁴⁹ Er wordt op die manier nu zelfs getwijfeld of de collectieve identiteit van ‘het Westen’ nu niet opgebroken moet worden in ‘Amerika’ en ‘Europa’ – volgens de *logic of difference* – omdat Europa zich meer richting het Russische standpunt zou begeven. Echter, deze en andere discourses lijken toch ondergeschikt aan het discours dat de *equivalence* tussen Rusland en het Westen in hun strijd tegen IS benadrukt. Andere zaken zouden afleiding zijn, volgens een oud-commandant der strijdkrachten: “IS moet echt bestreden worden, dat is het grote kwaad” en Rusland is daarvoor “noodzakelijk”.¹⁵⁰ De hegemonie van dit discours wordt vervolgens op 26 november bevestigd, wanneer de Franse president Hollande naar Moskou gaat om Rusland

¹⁴⁶ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 17 november, 2015, http://www.npo.nl/nos-journaal/17-11-2015/POW_00942164.

¹⁴⁷ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 25 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/25-11-2015/VPWON_1241470.

¹⁴⁸ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 25 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/25-11-2015/VPWON_1241470.

¹⁴⁹ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 25 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/25-11-2015/VPWON_1241470.

¹⁵⁰ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 25 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/25-11-2015/VPWON_1241470.

officieel te vragen zich aan te sluiten bij de internationale coalitie tegen IS. Deze praktijk wordt visueel gerepresenteerd in het *NOS-Journaal*. Zie daarvoor afbeelding 4.2. Op de eerste afbeelding wordt Rusland duidelijk in het ‘andere’ kamp geplaatst, het pro-Assad kamp. Vervolgens wordt uitgesproken dat Hollande Rusland bij de internationale coalitie wil hebben, maar dat hij dan wel zijn steun aan Assad op moet geven, wat wordt geïllustreerd door de tweede en derde afbeelding. De kruis door de foto van Assad kan hier daarnaast geïnterpreteerd worden als een benadrukking van hoe ‘fout’ Assad is.

Afbeelding 4.2: Visualisatie van het bezoek van president Hollande aan Moskou. Screenshots uit de uitzending van het NOS-Journaal van 20:00 uur d.d. 26 november 2015.

De verandering in de representatie van Rusland die ik hier schets, illustreert twee zaken. Ten eerste laat het zien dat de aanslagen door IS tot een bepaalde draaiing in het discours hebben geleid. De positieve betekenissen die op dit punt aan Rusland worden toegekend kunnen niet worden geïntegreerd in het eerder dominante discours dat Rusland in contrast met de Westerse identiteit plaatste met betrekking tot eerst Oekraïne en daarna president Assad. Mijns inziens hebben de aanslagen van IS als een soort hegemonische interventie gewerkt die Rusland en het Westen in een *chain of equivalence* plaatste door de ervaring van gemeenschappelijk leed, tegenover een gemeenschappelijke vijand. Hier dient wel direct de kanttekening bij geplaatst te worden dat het hier slechts gaat om een draaiing in het discours. Het is zoals we hebben gezien niet zo dat het discours dat Rusland in contrast met de Westerse identiteit plaatste, nu volledig verdwenen is. Het wordt echter op dit punt in de tijd minder relevant geacht, waardoor het tijdelijk naar het *field of discursivity* is verbannen, maar vanuit die positie op ieder moment weer klaar staat om een rol te gaan spelen.

Ten tweede laat deze verandering van het discours over Rusland zien hoezeer de identiteit van het land wordt geconstrueerd in relatie tot de Westerse identiteit. Rusland krijgt er in het discours niet alleen de schuld van als de eigen identiteit onvolledig is, maar wanneer Rusland aan dezelfde kant gepositioneerd wordt, worden er ook heel andere betekenissen aan de Russische identiteit gehangen. Het land wordt dan positief benaderd, de overeenkomsten

worden benadrukt en de identiteit wordt veranderd ten gunste van de eigen identiteit. Door de positievere representatie van Rusland, wordt op een bepaalde manier gerechtvaardigd dat Rusland en de ‘zelf’ nu onder dezelfde noemer vallen. Je zou kunnen zeggen dat de aaneenschakeling van Rusland en het Westen in het Syrië-conflict op een bepaalde manier gelegitimeerd wordt door op de positieve eigenschappen van Rusland te focussen en de negatieve als minder relevant te zien.

4.6 De zegetocht van de *logic of difference*

Opvallend is vervolgens dat er na deze relatieve fixatie van de collectieve identiteit voor Rusland en het Westen, twee maanden nauwelijks discours over Rusland met betrekking tot het Syrië-conflict in het *NOS-Journaal of Nieuwsuur* te vinden is. Alleen op 27 november, de dag nadat de Franse president Hollande op bezoek ging bij Poetin om deze te vragen zich aan te sluiten bij de internationale coalitie, wordt een interview met de Oekraïense president Porosjenko uitgezonden, waarin deze zegt dat Rusland een onbetrouwbare partner is, zowel door de annexatie van de Krim als door de aanslag op MH17: “We hebben bewijs dat het een Russische terroristische aanslag was. Als je denkt dat de organisator van deze lid kan zijn van een mondiale coalitie tegen terrorisme, moeten we het over waarden hebben,” aldus Porosjenko.¹⁵¹ Het discours omtrent Oekraïne, dat eerder tot het *field of discursivity* was verbannen, komt hier weer naar boven en bedreigt nu de fixatie van het dominante discours.

Hoewel deze botsing van discoursen nauwelijks wordt besproken in het nieuws, blijkt twee maanden later dat de collectieve identiteit voor Rusland en het Westen toch weer opgebroken is en Rusland wederom met de eigen identiteit wordt gecontrasteerd. Rusland is weer de *Other* voor de Westerse identiteit. Deze ontwikkeling wordt voornamelijk duidelijk in de grote schuld die Rusland in de schoenen wordt geschoven wanneer het discours over Rusland zich rondom het knooppunt van ‘de vluchtelingen crisis’ begint te organiseren. Begin februari 2016 ligt de Syrische stad Aleppo onder vuur en tienduizenden Turkmenen slaan op de vlucht: “Door de Russische bombardementen dreigt er opnieuw een humanitair drama. [...] honderdduizenden vluchtelingen, een catastrofe, en dit zal de crisis in Europa ook verder vergroten, want Turkije kan niet alles houden.”¹⁵² Burgers komen aan het woord die allen aangeven voor de Russische bombardementen op de vlucht te zijn en benadrukken de

¹⁵¹ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 27 november, 2015, http://www.npo.nl/nieuwsuur/27-11-2015/VPWON_1241472.

¹⁵² NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 5 februari, 2016, http://www.npo.nl/nieuwsuur/05-02-2016/VPWON_1248369.

barbaarsheid van de aanvallen: “We zijn alles kwijt, wat moeten we nog? Alle kinderen en familie zijn vermoord. We zijn nu martelaars.”¹⁵³ Rusland krijgt door de opvoering van de gevluchte Syriërs en het frequente gebruik van woorden als ‘humanitair drama’ een meer wrede en onmenselijke identiteit aangemeten, welke er vervolgens de oorzaak van is dat ‘wij’ te maken hebben met een crisis. Europa’s identiteit is door de vluchtelingencrisis onvolledig, omdat het Europa weer in een positie brengt waar het zich moeilijk mee kan identificeren, en Rusland krijgt hier, als *Other*, de schuld van.

Door het terugkomen van de *logic of difference* in het discours, wordt ook het wantrouwen ten opzichte van Rusland weer relevant. Ook komt het discours rondom Assad weer in het spel en wordt er weer gesproken over een eigen agenda van de Russen. Deze betekenissen waren immers niet meer relevant toen Rusland en het Westen een collectieve identiteit vormden in het dominante discours rondom IS. ‘Onbetrouwbaarheid’ en ‘sluwheid’ zijn geen betekenissen die aan de eigen identiteit worden toegekend in een Westers discours, maar aan een identiteit waarmee de eigen identiteit wordt gecontrasteerd. Dat al deze betekenissen nu opnieuw aan de identiteit van Rusland worden gelinkt, wordt onder meer gearticuleerd door de Ruslandcorrespondent in het *NOS-Journaal*:

Rusland wil vooral dat Syrië bondgenoot blijft, óf met Assad óf met een politieke oplossing waarin ze een garantie voor dat bondgenootschap zien. [...] Dat betekent meer druk op Turkije en doorgaan met de bombardementen. Sommigen zien daar een teken in dat Rusland extra vluchtelingen op de been brengt om Turkije en de EU onder druk te zetten, maar ik denk dat dat bijvangst is in het grote doel van de Russen, namelijk voet aan de grond houden in het Midden-Oosten om het eigen belang daar veilig te stellen.¹⁵⁴

Het is opvallend hoe het Russische motief voor de aanvallen hier weer wordt gezocht in de steun voor Assad en de veiligstelling van de eigen positie, waar dat eerder nog werd toegeschreven aan een angst voor terrorisme. Hieruit blijkt opnieuw hoe sterk het discours van invloed is op de betekenissen die er aan identiteiten en hun acties worden toegewezen. De Russische identiteit staat weer lijnrecht tegenover de Westerse identiteit en in zekere zin is de

¹⁵³ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 5 februari, 2016, http://www.npo.nl/nieuwsuur/05-02-2016/VPWON_1248369.

¹⁵⁴ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 5 februari, 2016, http://www.npo.nl/nieuwsuur/05-02-2016/VPWON_1248369.

ontwikkeling van het discours terug bij af. Dit blijkt ook uit het feit dat er herhaaldelijk in het discours wordt teruggewezen naar het begin van de Russische inmenging in het conflict, waar de volgende een goed voorbeeld van is: “Één ding is zeker: sinds de Russen zich vier maanden geleden in de strijd hebben gemengd, is de situatie totaal anders. Poetin beloofde IS te bombarderen, maar in de praktijk bombardeert het vooral de Syrische oppositie.”¹⁵⁵ Door citaten zoals deze lijkt het erop dat er de afgelopen maanden veel bochten zijn genomen, maar er uiteindelijk maar een ding met zekerheid gezegd zou kunnen worden: Rusland komt zijn beloftes niet na en heeft alles veranderd.

Op 12 februari wordt er dan tussen Amerika en Rusland een akkoord gesloten over een tijdelijke wapenstilstand in Syrië. De *logic of difference* tussen Rusland en het Westen is echter zo sterk aanwezig, dat ook bij dit akkoord wantrouwend naar Rusland wordt gekeken. Dit wordt veelvuldig gearticuleerd, waaronder in de headline van *Nieuwsuur*: “Is het akkoord tussen Rusland en Amerika over Syrië een doorbraak of een gammele afspraak?”¹⁵⁶ “Het is afwachten,” zegt ook Sander van Hoorn, “de ogen zijn gericht op de Russen: zullen ze de bombardementen stoppen en op wie zullen ze ze stoppen?”¹⁵⁷ Diplomaten vrezen dat Rusland doorgaat met bombarderen en zeggen dat de Russische luchtaanvallen pogingen tot een vreedzame oplossing zelfs hebben ondermijnd.¹⁵⁸ Ook hierin vormt het discours de betekenissen op een tegengestelde manier dan het discours waarin Rusland en het Westen gelijkgeschakeld waren. Immers, eerder werd nog genoemd dat er juist door die aanvallen druk was ontstaan om diplomatiek te praten.

Ook wordt een voormalig Amerikaans ambassadeur van de NAVO aan het woord gelaten. Hij spreekt zijn wantrouwen uit ten opzichte van Rusland, maar gaat nog een stap verder in zijn articulatie van de Russische identiteit:

De druk is al enorm door alle Europese landen en door de VS en Canada. Sinds de Russen zich in september in de strijd hebben gemengd, hebben ze zich vooral op Syrische soennieten gericht, niet op IS. De Russen werken samen met Iraanse troepen, Hezbollah en met de regering Assad [...], waardoor de Syrische regering

¹⁵⁵ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 9 februari, 2016, http://www.npo.nl/nos-journaal/09-02-2016/POW_02990730.

¹⁵⁶ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 12 februari, 2016, http://www.npo.nl/nieuwsuur/12-02-2016/VPWON_1248376.

¹⁵⁷ NOS, “NOS Journaal 20:00 uur,” *NPO.nl*, 12 februari, 2016, http://www.npo.nl/nos-journaal/12-02-2016/POW_02990733.

¹⁵⁸ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 12 februari, 2016, http://www.npo.nl/nieuwsuur/12-02-2016/VPWON_1248376.

meer terrein in haar macht krijgt. Ze zijn dus heel cynisch bezig. We kunnen herhalen wat groepen als *Amnesty* zeggen: dat de Russen veel burgerdoden en – gewonden op hun geweten hebben. Er moet dus meer druk komen op de Russen.¹⁵⁹

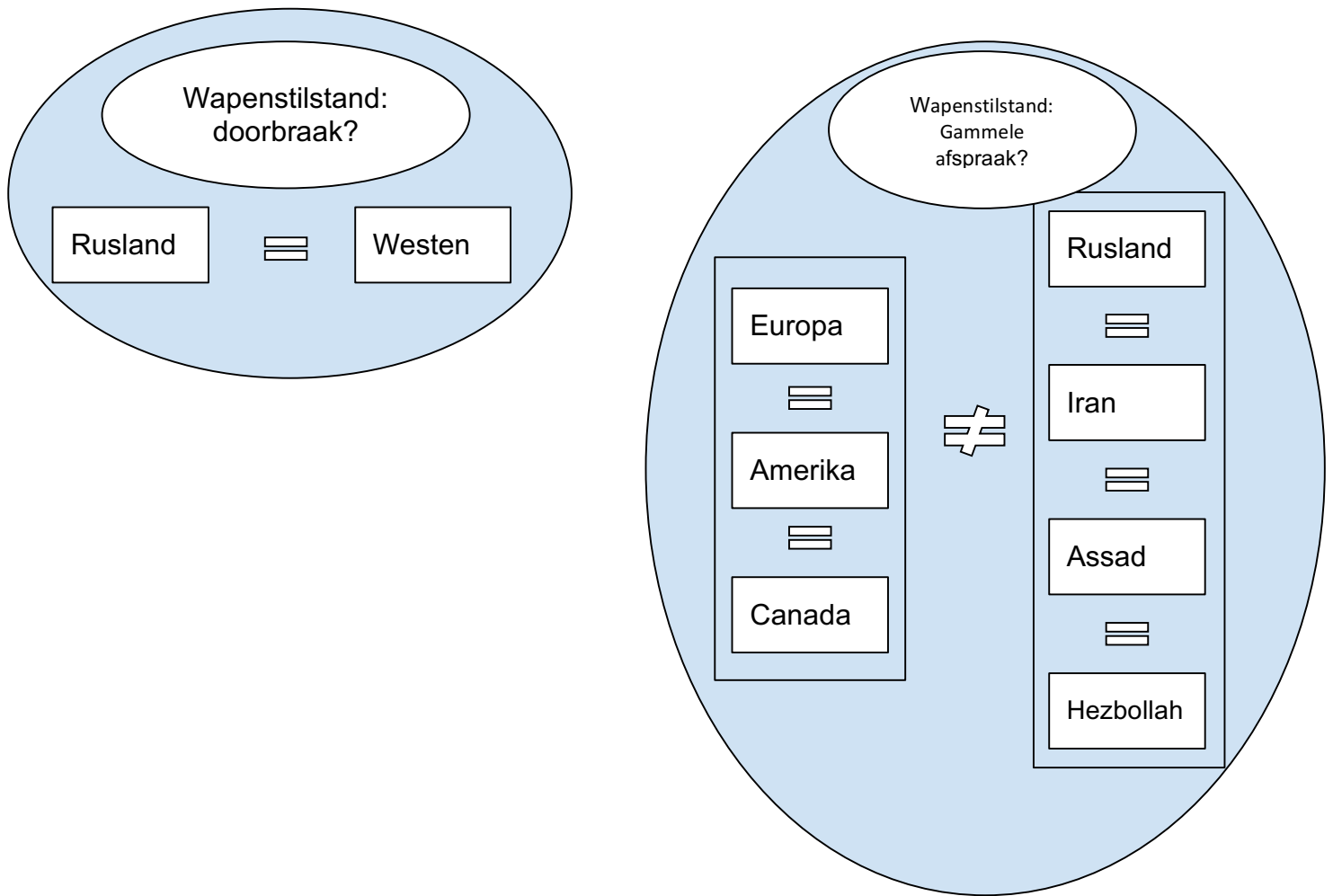
Niet alleen deelt deze articulatie de sociale ruimte nog eens duidelijk op in groepen, zoals gevisualiseerd in figuur 4.6, maar Rusland is ook ‘cynisch bezig’, doodt burgers en er moet meer druk op ze komen vanuit de Westerse mogendheden om de Russen te stoppen. Je zou kunnen zeggen dat Rusland hier neer wordt gezet als barbaars die door het Westen moet worden aangelijnd. Het Westen, en met name Amerika, moet als een soort redder in nood optreden om Rusland te stoppen:

We hebben als 's werelds sterkste land de plicht om onze macht voor het goede te gebruiken en de Syrische bevolking te helpen. Maar ook om onze invloed te behouden zodat Rusland en Iran niet uitgroeien tot strategisch sterkste machten in het Midden-Oosten. We kennen Rusland en Iran. Deze autoritaire regimes gebruiken lukraak militair geweld, steunen sjjiitische groepen en gooien olie op het vuur van de crisis.¹⁶⁰

Dit citaat staat symbool voor hoe er op dit punt in het discours naar mijn inzicht een identiteit wordt gecreëerd voor Rusland. Rusland wordt een subjectpositie aangemeten die niet alleen anders is dan de eigen subjectpositie en ermee wordt gecontrasteerd, hij is ook nog eens inferieur aan de Westerse identiteit. Rusland is de oorzaak van de vluchtelingen crisis, wil de EU daarmee onder druk zetten en werkt een oplossing van het Syrië-conflict tegen. Hoewel er nog voorzichtig wordt geopperd of het akkoord tussen Rusland en Amerika niet een ‘doorbraak’ is, wordt dat discours van de kaart geveegd door het discours dat het akkoord als een ‘gammele afspraak’ ziet door de onbetrouwbaarheid van de Russen. Zie figuur 4.6.

¹⁵⁹ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 12 februari, 2016, http://www.npo.nl/nieuwsuur/12-02-2016/VPWON_1248376.

¹⁶⁰ NOS en NTR, “Nieuwsuur,” *NPO.nl*, 12 februari, 2016, http://www.npo.nl/nieuwsuur/12-02-2016/VPWON_1248376.

Figuur 4.6: de twee discoursen die worden gearticuleerd naar aanleiding van de wapenstilstand. Het eerste discours wordt wel geopperd en zou de optimale articulatie zijn van het Russisch-Amerikaans akkoord, maar de nieuwsberichtgeving maakt duidelijk dat het het tweede discours is dat hegemonie heeft.

Hoofdstuk 5: Conclusies

In dit hoofdstuk verbind ik conclusies aan mijn bevindingen en relateer ik deze aan de literatuur over de identiteit van Rusland in het discours, zoals gepresenteerd in hoofdstuk 2. Door de combinatie van deze specifieke theoretische kennis en de discoursanalytische theorie van Laclau en Mouffe een verklarende kracht verkregen worden. In paragraaf 5.4 tracht ik dan ook mijn conclusies naar een hoger niveau te tillen door een aanzet te geven om te begrijpen waar we in dit onderzoek precies getuige van zijn geweest. Op geen enkele manier beweer ik dat mijn verklaring daarvoor volledig of uitputtend is, maar ik zal proberen te beredeneren waarom het discours de identiteit voor Rusland vormt zoals het deze vormt.

5.1 De constructie van de Russische identiteit in het nieuws

Na grondige analyse heb ik in het casusmateriaal enkele punten van conflict geïdentificeerd, waarop verschillende discourses met elkaar in strijd waren om de sociale realiteit en de Russische identiteit te construeren. Het waren deze momenten waarop ik de genaturaliseerde kennis, de kennis over de Russische identiteit die objectief aandeed, kon deconstrueren en de contingentie van het discours heb kunnen laten zien. De discourses die zich wilden vestigen en de Russische identiteit wilden fixeren, bleken zich rondom knooppunten te organiseren als ‘de Oekraïne-kwestie’, ‘IS’, ‘president Assad’ of ‘de oplossing van het Syrië-conflict’. In deze discourses werd de sociale ruimte in bepaalde groepen opgedeeld, in collectieve identiteiten, door de aaneenschakeling van geopolitieke machten. Om die reden was de constructie van bepaalde *chains of equivalence* goed te vergelijken met bondgenootschap.

De constructie van de Russische identiteit in de onderzochte periode kan samengevat worden als de relatieve dominantie van de differentiologica, waarbij Rusland de *Other* was waarmee de collectieve identiteit van het Westen gecontrasteerd werd. Op een bepaald punt kwam er echter een soort looping in het discours, waardoor de *logic of equivalence* dominant kon worden. Vanaf de toespraak van president Poetin op 28 september 2015 kwam er sociaal antagonisme in het spel omdat de relatief gevestigde Russische identiteit door de Oekraïne-kwestie nu in twijfel werd getrokken. Wat volgde was een periode van onzekerheid, waarin zowel discourses die Rusland in eenzelfde collectieve identiteit als het Westen positioneerden als discourses die Rusland met het Westen contrasteerden, gearticuleerd werden. Het discursieve proces van de *logic of difference* bleek echter sterker dan de *logic of equivalence*.

Na een korte periode van onzekerheid en draaiingen in het discours tussen 28 september en 3 oktober 2015, vond de differentielogica hegemonie. Vervolgens volgde een langere periode van twijfel aan de eigen Westerse identiteit, waarin Rusland wederom twee tegenstrijdige subjectposities ten opzichte van het Westen aangemeten kreeg. Aan de ene kant een bondgenoot en aan de andere kant de *Other*, die de schuld kreeg van de onvolmaaktheid van de eigen identiteit. Dit antagonisme werd half november opgelost door de hegemonische interventie van de aanslagen op het Russische vliegtuig en in Parijs, waardoor de *logic of equivalence* tijdelijk dominant was. Na een lange periode van stilte – van 27 november 2015 tot 5 februari 2016 – kwam de differentielogica echter onverbiddelijk terug en werd de Russische identiteit weer geconstrueerd door de polarisatie met de Westerse identiteit.

Het is opvallend hoe sterk de *logic of difference* bleek in het fixeren van de Russische identiteit in het discours. Hoewel Islamitische Staat een grote vijand van zowel Rusland als het Westen is, bleek hun terreur in zekere zin niet sterk genoeg om de onderlinge verschillen tussen Rusland en het Westen te overstijgen. Zelfs toen de aanslagen hier wel voor hadden gezorgd, bleef de differentielogica aanwezig. Het wantrouwen ten opzichte van Rusland en betekenissen die wezen op een bepaald Russisch bedrog en intrige, bleven gedurende de hele onderzochte periode actief, zij het dominant en alomtegenwoordig in de berichtgeving, zij het sluimerend aanwezig op de achtergrond.¹⁶¹ Dit is in lijn met wat Stent en Shevtsova stelden over de wederzijdse behoedzaamheid in het contact tussen Rusland en Europa sinds de Koude Oorlog. Alleen een gemeenschappelijk leed bleek sterk genoeg om de gemeenschappelijke vijand als meest relevante factor aan te wijzen voor de constructie van een collectieve identiteit. Het is om deze reden dat er in de analyse geen enkele keer het woord ‘dislocatie’ is gebruikt. Hoewel ik voor aanvang verwachtte dat het discours over Rusland in mijn onderzoek dislocaties door zou hebben gemaakt, bleek het echter te gaan om niet meer dan bepaalde draaiingen in het discours. Omdat het discours dat Rusland tot *Other* maakte nooit volledig is verdwenen, heeft het discours mijns inziens geen dislocatie doorgemaakt.

5.2 Rusland als (*liminal*) *Other*

De constructie van de Russische identiteit bleek, in lijn met de theorie van Neumann, afhankelijk van of Rusland op een bepaald moment in de tijd als onderdeel van het Westen

¹⁶¹ Namelijk door de opvoering van de verschillende posities ten opzichte van Assad en het feit dat Rusland naast IS ook rebellengroepen bombardeerde die door het Westen werden gesteund en ze zelfs onschuldige burgers doodden.

werd beschouwd. Dit onderzoek heeft ten eerste aangetoond dat de door Neumann gevonden tendens ook op een kleiner niveau binnen een kortere periode te herkennen is. Daarnaast heeft dit onderzoek concreet laten zien hoe het discours deze wisselende identiteiten voor Rusland in de praktijk construeert. De resultaten van dit onderzoek wijken echter op twee punten af van Neumanns theorie.

Ten eerste heeft de analyse duidelijk laten zien dat de Russische identiteit in het discours telkens vergeleken werd met ‘het Westen’ als collectieve identiteit, in plaats van met de Europese identiteit. Dit is te verklaren aan de hand van wat onder andere Rutland al stelde over dat de relaties tussen Europa en Rusland op het gebied van veiligheid niet zonder Amerika kunnen. Er was in het geheel aan berichtgeving in de onderzochte periode slechts één moment waarop Europa los van Amerika gezien kon worden. Het was de controle kwijt in het conflict, zag dat Rusland de leiding had en vervolgens werden de aanslagen in Parijs en op het Russische passagiersvliegtuig gepleegd. Na de aanslagen in Parijs heerste er een bepaalde urgentie in het discours om op te treden tegen het geweld van IS. Om dit zo effectief mogelijk te doen, werd er gearticuleerd dat Rusland noodzakelijk was. Amerika was op dit moment nog niet zover en speelde volgens het discours nog “geopolitieke spelletjes”. Op dit moment leek het er daarom op dat ‘we’ ons niet volledig meer konden identificeren met een gemeenschappelijke identiteit met Amerika.

Ten tweede had Neumann het over een identiteit van ‘student’ of ‘land van de toekomst’ wanneer Rusland als onderdeel van Europa werd gerepresenteerd. Deze trend heb ik echter in mijn onderzoek niet kunnen herkennen. Dit kan wellicht verklaard worden door het feit dat het discours over Rusland als negatieve *Other* nooit helemaal was verdwenen. Er werden op bepaald punt wel positievere betekenissen gearticuleerd zoals ‘patriottisch’, ‘recht voor z’n raap’, ‘streng’ en ‘zelfbewust’, maar ook nog steeds betekenissen als ‘onbetrouwbaar’ en ‘sluw’. Wanneer Rusland met het Westen gecontrasteerd werd, meen ik de door Neumann getypeerde representatie van ‘barbaar’ wel passend. Het bombarderen van burgers werd namelijk structureel alleen genoemd wanneer Rusland in contrast met de eigen identiteit werd geplaatst. Rusland wordt op die momenten in mijn interpretatie gerepresenteerd als ‘onmenselijk’ en ‘barbaars’.

Naar aanleiding van dit onderzoek ben ik het eens met het idee van Morozov en Rumelili en noem ik Rusland een *liminal Other* voor de Westerse identiteit. Echter, zoals de titel van deze paragraaf reeds suggereert, zou ik het woord *liminal* daarbij tussen haakjes zetten. Dit omdat de positie van Rusland als *Other* dominantier aanwezig was dan Rusland als onderdeel van het Westerse collectief. De Westerse positie ten opzichte van Rusland zou ik er hier een

van ‘voorzichtige toenadering’ willen noemen, maar waarbij Rusland als ‘potentiële militaire dreiging’, zoals het land sinds de Koude Oorlog vaker gerepresenteerd is, niet vergeten is. Rusland is hier niet “*about to make the transition into Europe*”.¹⁶² Het is de potentiële dreiging uit het Oosten die op de Westerse deuren klopt, maar waar met de grootste voorzichtigheid naar gekeken wordt. ‘We’ herkennen iets in Rusland, maar zien het niet volledig als ‘een van ons’. Het lijkt erop dat die Westerse deuren vervolgens alleen opengaan wanneer een gemeenschappelijk doel zwaarder weegt dan de afwijking in waarden en normen; wanneer dat wat in Rusland herkend wordt belangrijker is dan dat wat er allemaal niet in Rusland herkend wordt.¹⁶³ In mijn onderzoek is Rusland wellicht eerder het land dat op het punt staat gedoogd te worden door het Westen; het is ‘*about to be tolerated by the West*’.

5.3 De Westerse identiteit

Wat gedurende mijn analyse steeds meer op begon te vallen, was dat de sociale antagonismen meer op de Westerse identiteit betrekking hadden dan op de Russische identiteit. De verschillende acties van de Russen en zaken als het bezoek van president Assad aan Moskou werden telkens gerelateerd aan de Westerse positie in het conflict.¹⁶⁴ Uitingen als een “lange neus naar het Westen” maken bovendien hoezeer er een bepaalde ‘zorg’ bestond over deze Westerse identiteit.

Het Westen als subject is zoals ieder subject constant op zoek naar de vervollediging van de eigen identiteit, maar volgens de theorie is dat onmogelijk omdat ieder subject een permanent incomplete structuur is. De identiteit van het Westen wordt gevormd in relatie tot iets dat het compleet maakt, maar omdat het buiten het ‘zelf’ ligt, altijd gemist wordt. Het is deze onvolledigheid die het mogelijk maakt dat sociaal antagonisme überhaupt kan bestaan. De verantwoordelijkheid voor die onvolledigheid wordt bij een antagonistische vijand gelegd, bij de *Other*, bij Rusland. De actieve aanwezigheid van Rusland in het Syrië-conflict lijkt namelijk te verhinderen dat het Westen volledig ‘zichzelf’ kan zijn; het raakt de controle kwijt en er heerst onzekerheid over de volgende stap en of het zich beter wel of niet met Rusland in een gezamenlijke identiteit kan plaatsen. Het sociaal antagonisme is in deze zin de vijandigheid die

¹⁶² Neumann, “Making Europe: The Russian Other,” 110-112.

¹⁶³ Wat in lijn is met wat Kazantsev en Sakwa stelden over dat de afwijking in waarden ten grondslag ligt aan alle conflicten tussen Rusland en het Westen.

¹⁶⁴ Zo werden er vragen gesteld over wat de reactie van het Westen zou zijn op de Russische bombardementen; er werd continu gearticuleerd wat de Westerse positie in het conflict was en benadrukt dat het Westen de rebellen steunde die Rusland bombardeerde; we leken het ‘ons’ daarnaast erg aan te trekken dat Poetin op een gegeven moment zonder mededelingen naar huis ging en niet aan had gekondigd dat president Assad in Moskou op bezoek kwam, wat ook werd geïnterpreteerd als een PR-stunt, gericht op de Westerlingen.

optreedt doordat het Westen zichzelf niet meer volledig kan identificeren met een identiteit. Op deze notie kon sociaal antagonisme en bijbehorende draaiingen in het discours en in de identiteitsconstructie, optreden omdat Rusland er als *Other* voor zorgde dat het Westen geconfronteerd werd met eigen onvolledigheid. Wanneer Rusland echter als onderdeel van de eigen identiteit werd gezien, ging dat vervolgens gepaard met positievere betekenissen en berichtgeving die eerdere berichtgeving direct tegensprak.

Hoewel dit een onderzoek was naar de constructie van de Russische identiteit in Westers discours, kan nu echter geformuleerd worden dat die identiteitsconstructie niet helemaal met Rusland te maken had, maar met de eigen identiteit. Het discours laat zien dat op bepaalde momenten in de tijd de Russische identiteit ‘verandert’, maar wat er eigenlijk gebeurt is dat ‘wij’ Rusland op een andere manier ten opzichte van onszelf positioneren om de eigen identiteit te kunnen vervolledigen. Wanneer dat namelijk niet lukt, is Rusland de *Other* die daar de schuld van krijgt; wanneer dat ogenschijnlijk wel lukt, is dat geen probleem en ‘herkennen’ we onszelf in de Russische subjectpositie. Kortom, de Russische subjectpositie verandert, omdat die verandering een bijdrage levert aan de eigen identiteit.

5.4 ‘Rood oriëntalisme’: Rusland als *constitutive outside* voor het Westen

Nu hebben we gezien op welke manier de Russische identiteit in het discours werd geconstrueerd en hoe deze als een *Other* heeft gewerkt voor de definiëring van de Westerse identiteit in het discours. Dat roept vervolgens de vraag op waarom Rusland juist deze positie van *Other* voor de Westerse identiteit inneemt. Zowel in dit onderzoek, maar ook in de afgelopen vijfhonderd jaar dat Rusland op een ambivalente en tegenstrijdige manier is gerepresenteerd in het Westerse discours. Waarom blijft Rusland steeds afwisselend als onderdeel van de Westerse identiteit en als tegenhanger van de Westerse identiteit gerepresenteerd worden? En waarom lijkt het Westen zich zoveel meer bezig te houden met het feit dat Rusland zich in het Syrië-conflict heeft gemoeid, dan met bijvoorbeeld de positie van Iran of Saoedi-Arabië? Ik wil kort stilstaan bij dit punt om te proberen een verklaring te formuleren voor dit fenomeen, maar zonder de indruk te wekken dat deze verklaring uitputtend is. Het gaat hier dus slechts om mijn persoonlijk interpretatie en combinatie van de *discourse theory* met bestaande en hier ondervonden kennis over de Westerse representatie van Rusland.

Een mogelijke verklaring kan liggen in de theoretische aanname van Laclau en Mouffe dat een subject een *constitutive outside* nodig heeft voor de definiëring van de eigen identiteit. Het heeft een bepaalde kracht nodig die buiten het ‘zelf’ ligt en vanuit die positie zowel de

grenzen van die ‘zelf’ vaststelt als de onmogelijkheid van die grenzen benadrukt. Identiteit is immers relationeel; je bent iets, omdat je iets anders niet bent. Maar tegelijkertijd is fixatie van identiteit niet mogelijk, omdat het contingent is en constant uitgedaagd wordt door alles wat het niet is. Een subject wil de eigen identiteit echter zo nauwkeurig mogelijk definiëren, omdat het wel altijd op zoek is naar die ultieme fixatie van de grenzen aan het ‘zelf’ en die ultieme volledigheid van het ‘zelf’, hoewel dat onmogelijk is.

Door die zoektocht naar de eigen ‘ik’, zal een subject echter snel klaar zijn met subjecten waarmee het zich helemaal niet identificeert. Een land als Iran staat op vele vlakken – cultureel, politiek, geografisch, religieus – relatief ver van het Westen af. In de vergelijking met de eigen identiteit kan een subject als ‘het Westen’ dan al snel een stuk van de eigen identiteit definiëren, namelijk in relatie tot dat wat het niet is: Iraans. Om deze identiteit nauwkeuriger te definiëren, wordt hij vervolgens vergeleken met subjecten die dichterbij de eigen identiteit liggen. Een land als Rusland is duidelijk niet Iraans, maar ligt veel dichterbij de eigen identiteit, waardoor het Westen zich meer druk zal maken om wat de eigen identiteit van de Russische identiteit doet onderscheiden. Wat maakt de Westerse identiteit anders dan de Russische identiteit? Die vraag is moeilijker te beantwoorden en zoals onderzoeken zoals het mijne, maar ook dat van Neumann, laten zien, kent het geen eenduidig antwoord. Op een bepaalde manier kan de Westerse identiteit makkelijker verward worden met de Russische identiteit; het is zowel onderdeel van als de *Other* voor de eigen Westerse identiteit. Op die manier kan Rusland voor het Westen de *constitutive outside* vormen die het nodig heeft voor de scherpe definiëring van het ‘zelf’: het maakt het Westen tot wat het is, maar vormt ook direct de bedreiging van de grenzen van dat ‘zelf’ waardoor het tegelijkertijd de onvolledigheid van de Westerse identiteit benadrukt. ‘We’ blijven zodoende Rusland nodig hebben voor de definiëring van onszelf, wat de looping in mijn onderzoek en de wisseling in de representatie van het land in het Westerse discours zou kunnen verklaren. Voor de definiëring van de Westerse identiteit is het belangrijker te weten hoe deze zich verhoudt ten opzichte van de Russische identiteit dan ten opzichte van de Iraanse, Saoedi-Arabische, Chinese, Vietnamese, etc. Rusland blijft een rol spelen omdat we het nodig hebben om te definiëren wie wij zijn.

Zoals gezegd wil ik geenszins impliceren dat deze verklaring uitpuutend is, maar het is wel een gedachtegang die op zou kunnen helderen waarom de positie van Rusland op het wereldtoneel ons zoveel uitmaakt en het land al vijfhonderd jaar in een ambivalente relatie met het Westen wordt gepositioneerd. Rusland is de *Other* voor het Westen, de *constitutive outside* die ons definieert op een soortgelijke – edoch andere – manier als dat het oriëntalisme dat voor

de Oriënt stelt. Om deze reden zou ik het Westerse beeld van Rusland voorzichtig 'rood oriëntalisme' willen noemen.

Hoofdstuk 6: Discussie

6.1 Reflectie op onderzoek en positie van de onderzoeker

De *discourse theory* van Laclau en Mouffe is een geschikte benadering gebleken voor mijn discoursanalytisch onderzoek naar de constructie van de Russische identiteit in het Nederlandse nieuws omtrent het Syrië-conflict. Zoals onder andere Jorgensen en Phillips reeds aanduiden, zijn Laclau en Mouffe zelf echter “*short on specific methodological guidelines and illustrative examples.*”¹⁶⁵ Ook de uiteenzetting die Jorgensen en Phillips van de *discourse theory* geven, hoewel verrijkt met voorbeelden en enkele richtlijnen voor empirische analyse, was mijns inziens maar beperkt helder over het concreet inzetten van de filosofische en theoretische aannames van de *discourse theory*. De *discourse theory* stelt dat zowel taal, als beeld en sociale praktijk binnen het discours vallen, maar het biedt geen handvatten voor concrete analyse van deze elementen. Om die reden zijn delen van de operationalisering van dit onderzoek naar eigen inzicht ingevuld. In vervolgonderzoek kan een empirische analyse zoals deze daarom mogelijk gedaan worden door de *discourse theory* aan te vullen met elementen uit andere discoursanalytische benaderingen. Zo zouden de methodologische richtlijnen van de *critical discourse analysis* over het analyseren van tekst geïncorporeerd kunnen worden in het onderzoek. Hierbij zou uiteraard rekening gehouden moeten worden met het ‘vertalen’ van dergelijke elementen naar de *discourse theory*.

Daarnaast plaats ik graag een kritische noot bij het doel van dit onderzoek. In deze scriptie heb ik laten zien dat de Russische identiteit zoals we deze kennen op een discursieve manier gestructureerd wordt en dat deze identiteit evenals de gehele sociale realiteit contingent is. Discoursanalyse wil immers de structuren die we voor lief nemen, die objectief en natuurlijk aandoen, ontleden. De *discourse theory* is, omdat het iets zoals ‘objectieve kennis’ afwijst, kritisch. Dat houdt volgens Jorgensen en Phillips in dat de wereld verbeterd moet worden door betekenissen open te breken voor alternatieve vormen van begrip van de wereld.¹⁶⁶ Hiermee is het echter niet mijn doel geweest om een bepaalde ‘objectieve’ of zelfs enigszins ‘betere’ waarheid als alternatief te achterhalen. Ten eerste is ‘waarheid’ een product van het discours, waardoor deze niet objectief kán zijn. Immers, zoals we eerder lazen is ideologie volgens Laclau een verdraaiing van de realiteit, maar is onvermijdelijk, omdat iedere representatie een

¹⁶⁵ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 8.

¹⁶⁶ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 178.

verdraaiing is. Het onderzoek zoals ik hier heb gepresenteerd, heeft een bepaalde constructie van ‘kennis’ over de identiteit van Rusland gedeconstrueerd. Mijn onderzoek is echter onvermijdelijk ook slechts een representatie van de realiteit en daarmee verbonden aan een bepaald discours.

Om die reden ben ik als onderzoeker ook onderdeel van een of andere discursieve structuur; de onderzoeker is onderdeel van het onderzochte.¹⁶⁷ Vanuit die positie kan ik met geen mogelijkheid conclusies trekken vanuit een ‘objectief’ punt buiten het discours. Hoewel het bij discoursanalyse gaat om het distantiëren van de discourses en deze te analyseren, is het niet mijn hoop geweest om in mijn scriptie aan het discours te kunnen ontsnappen en een bepaalde ‘pure waarheid’ te geven. Wat mijn onderzoek wel aantoont, op een concreet en actueel niveau, is dat de sociale werkelijkheid contingent is; de realiteit is op een bepaalde manier vormgegeven, maar alle gevormde betekenissen hadden anders kunnen zijn en kunnen anders worden. Het is een *matter of perspective*.

6.2 Meer suggesties voor vervolgonderzoek

Hoewel de beperkingen die ik me voor dit onderzoek op heb gelegd op het gebied van onderzoeksperiode en onderzoeksmateriaal me geen problemen hebben opgeleverd om tot conclusies te komen, zou ik vervolgonderzoek aanraden om het onderzoek breder te trekken. Zo kan er meer onderzoeksmateriaal betrokken worden, zoals nieuwsprogramma’s van andere omroeporganisaties en televisiezenders. Ook kunnen gedrukte media en online media zoals nieuwsberichten op Twitter en Facebook meegenomen worden in de analyse. Een dergelijke verbreding zou wellicht een betere afspiegeling van het discours in het Nederlandse nieuws over de Russische identiteit in het Syrië-conflict geven.

Daarnaast zou het interessant zijn om wat ik hier op kleine schaal heb gedaan breder te onderzoeken over een grotere periode. Idealiter zou vervolgonderzoek zich op Rusland kunnen richten zoals Edward Said zich op de Oriënt heeft gericht. Zoals blijkt uit mijn theoretisch kader bestaat er reeds onderzoek naar de manier waarop Rusland in het Westen gerepresenteerd wordt, maar het zou interessant zijn om het onderzoek een stap verder te tillen en te onderzoeken of het ‘rood oriëntalisme’, zoals ik het in mijn conclusies voorzichtig heb genoemd, eenzelfde soort implicaties toegeschreven kan worden als het oriëntalisme; een machtig politiek instrument voor Westerse overheersing en autoriteit.

¹⁶⁷ Jorgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 21.

Bibliografie

ANP, "Akkoord over tijdelijke wapenstilstand in Syrië," *Nu.nl*, 12 februari, 2016. Geraadpleegd op 1 maart, 2016. <http://www.nu.nl/algemeen/4213419/akkoord-tijdelijke-wapenstilstand-in-syrie.html>.

Caldas-Coulthard, Carmen Rosa. "Cross-Cultural Representation of 'Otherness' in Media Discourse." In *Critical Discourse Analysis*, red. Gilbert Weiss en Ruth Wodak, 272-296. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Carpentier, Nico, en Patrick de Vos. "De discursieve blik: de discoursatheorie van Laclau en Mouffe als denkkader en instrumentarium voor sociaal-wetenschappelijke analyse." *Ethiek en Maatschappij* 4, nr. 4 (2001): 3-30.

Carpentier, Nico, en Erik Spinoy, reds. *Discourse Theory and Cultural Analysis: Media, Arts and Literature*. Cresskill, New Jersey: Hampton Press, 2008.

Derrida, Jacob. *Writing and Difference*. Londen: Routledge, 1978.

Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. Vertaald door A.M Sheridan Smith. Parijs: Gallimard, 1969.

Haldrup, Michael, Lasse Koefoed, and Kirsten Simonsen. "Practical orientalism—bodies, everyday life and the construction of otherness." *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 88.2 (2006): 173-184.

Hall, Stuart. "The Spectacle of the 'Other'." In *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, red. Stuart Hall, 223-290. Londen: SAGE Publications, 1997.

Hall, Stuart. "The Work of Representation." In *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, red. Stuart Hall, 13-74. Londen: SAGE Publications, 1997.

Hall, Stuart. "The Structured Communication of Events." In *Stencilled Occasional Papers*:

Media Series, red. Stuart Hall, 1-38 (paper gepresenteerd tijdens ‘Obstacles to Communication Symposium’: University of Birmingham, 1973).
<http://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/history/cccs/stencilled-occasional-papers/1to8and11to24and38to48/SOP05.pdf>

Howarth, David. *Discourse*. Buckingham: Open University Press, 2000.

Howarth, David, en Yannis Stavrakakis. “Introducing Discourse Theory and Political Analysis.” In *Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change*, red. Howarth, David, Aletta Norval, en Yannis Stavrakakis, 1-23. Manchester: Manchester University Press, 2000.

Jorgensen, Marianne, en Louise Phillips. *Discourse Analysis: as Theory and Method*. Londen: SAGE Publications, 2002.

Kazantsev, Andrey, en Richard Sakwa. “New ‘Dividing Lines’ in Europe: A Crisis of Trust in European-Russian Relations.” *Communist and Post-Communist Studies* 45, nr. 3 (2012): 289-293.

Laclau, Ernesto. “Why Do Empty Signifiers Matter to Politics?” In *Emancipation(s)*, red. Ernesto Laclau, 36-46. Londen: Verso, 1994.

Laclau, Ernesto, en Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Londen: Verso, 1985.

Laclau, Ernesto. “The Impossibility of Society.” In *New Reflections on the Revolution of Our Time*, red. Ernesto Laclau, 89-92. Londen: Verso, 1990.

Laclau, Ernesto, en Lilian Zac. “Minding the Gap: the Subject of Politics.” In *The Making of Political Identities*, red. Ernesto Laclau, 11-40. Londen: Verso, 1994.

Leurs, Rob. “The ‘Chain of Equivalence’. Cultural Studies and Laclau & Mouffe’s Discourse Theory.” *Politics and Culture* 4 (Winter 2009). <https://politicsandculture.org/2009/11/09/the-chain-of-equivalence-cultural-studies-and-laclau-mouffes-discourse-theory/>.

Morozov, Viatcheslav en Bahar Rumelili. "The External Constitution of European Identity: Russia and Turkey as Europe-makers." *Cooperation and Conflict* 47, nr. 1 (2012): 28-48.

Neumann, Iver B. "Making Europe: The Russian Other." In *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*, 65-112. Manchester: Manchester University Press, 1999.

NOS. "Over Nieuwsuur." *NOS.nl*. Geraadpleegd op 15 april, 2016, <http://nos.nl/nieuwsuur/>.

NOS. "Poetin: samen met leger Syrië strijden tegen IS." *Nos.nl*, 28 september, 2015. Geraadpleegd op 8 februari, 2016. <http://nos.nl/artikel/2060138-poetin-samen-met-leger-syrie-strijden-tegen-is.html>.

NOS. "Taken en missie." *Over.nos.nl*. Geraadpleegd op 13 februari, 2016, <http://over.nos.nl/organisatie/taken-visie>.

NOS. "VS gaat rebellen Syrië bewapenen." *NOS.nl*, 20 september, 2014. Geraadpleegd op 7 april, 2016. <http://nos.nl/artikel/700158-vs-gaat-rebellen-syrie-bewapenen.html>.

Redactie Volkskrant. "Rusland en China blokkeren ICC-onderzoek Syrië." *Volkskrant.nl*, 22 mei, 2014. Geraadpleegd op 7 april, 2016. <http://www.volkskrant.nl/buitenland/rusland-en-china-blokkeren-icc-onderzoek-syrie~a3659787/>.

Rutland, Peter. "Still out in the Cold? Russia's Place in a Globalizing World." *Communist and Post-Communist Studies* 45, nr. 3 (2012): 343-354.

Said, Edward W. *Orientalism*. Londen: Penguin Books, 2003.

Sakwa, Richard. "Looking for a Greater Europe: From Mutual Dependence to an International Regime." *Communist and Post-Communist Studies* 45, nr. 3 (2012): 315-325.

Stent, Angela, en Lilia Shevtsova. "America, Russia and Europe: A Realignment?" *Survival* 44, nr. 4 (2002): 121-134.

Torring, Jacob. *New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Zizek*. Oxford: Blackwell, 1999.

Torring, Jacob. *Politics, Regulation and the Modern Welfare State*. Londen: Macmillan Press Ltd., 1998.

Veen, Casper van der. "Rusland begonnen met luchtaanvallen in Syrië." *NRC.nl*, 30 september, 2015. Geraadpleegd op 7 april, 2016. <http://www.nrc.nl/nieuws/2015/09/30/vs-rusland-heeft-mogelijk-syrie-gebombardeerd>.

Bijlagen

Bijlage 1: onderzoeksmateriaal

Nr.	Datum	Nieuws-programma	Link	Headline/ Eerste zin van het item
1	28-09-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/28-09-2015/POW_00942128	“Poetin en Obama lijnrecht tegenover elkaar in de Algemene Vergadering van de VN, over Syrië.”
2	28-09-2015	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/28-09-2015/VPWON_1241412	“Het lukt president Poetin om via het conflict in Syrië weer in het centrum van de wereldpolitiek terecht te komen. Vanavond sprak hij de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York toe.”
3	29-09-2015	NOS-Journaal 07:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/29-09-2015/POW_00926892	“Rusland overweegt om mee te doen aan de luchtaanvallen op terreurbeweging IS in Syrië, maar stuurt in geen geval grondtroepen.”
4	30-09-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/30-09-2015/POW_00942130	“Voor het eerst Russische bombardementen in Syrië, maar tegen wie? IS of tegen de rebellen die door het Westen worden gesteund? Volgens Moskou gaat het om hulp waar de Syrische regering om heeft gevraagd.”
5	01-10-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/01-10-2015/POW_00942131	“Wie bombardeert wie in Syrië? Rusland en Amerika zitten elkaar nu al in de weg.”
6	2-10-2015	NOS-Journaal 14:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/02-10-2015/POW_00940582	“De coalitie die in Syrië vecht tegen Islamitische Staat dreigt een speelbal te worden van de Russen, dat zei minister Hennis van Defensie voorafgaand aan de ministerraad.”
7	02-10-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/02-10-2015/POW_00942132	“Nederland waagt zich voorlopig niet aan bombarderen in Syrië. Nu de Russen daar actief zijn is de situatie ingewikkeld, zegt het

				kabinet. In Parijs was er overleg tussen president Holland en Poetin.”
8	02-10-2015	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/02-10-2015/VPWON_1241416	“Grootmachten vechten op Syrië. In Parijs praten Merkel, Hollande en Poetin over Oekraïne, maar natuurlijk vooral over Syrië.”
9	03-10-2015	NOS-Journaal 00:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/03-10-2015/POW_00943030	“Obama ziet samenwerking met Russen niet zitten.”
10	14-10-2015	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/14-10-2015/VPWON_1241428	“De gematigde Syrische oppositie wordt aangevallen door de Russen en voelt zich in de steek gelaten door de Amerikanen.”
11	15-10-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/15-10-2015/POW_00942141	“Nieuwe steun voor president Assad in Syrië. Iraanse militairen zijn daar begonnen aan een offensief en voor Iran staat vast: Assad moet blijven.”
12	16-10-2015	NOS-Journaal 12:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/16-10-2015/POW_00939721	“Troepen van het Syrische leger zijn begonnen aan een nieuw offensief. Ze trekken op naar Aleppo, de grootste stad van Syrië, die is nu deels in handen van de rebellen. Het Syrische leger wordt gesteund door Russische gevechtsvliegtuigen en ook Iraanse strijders zouden meevechten.”
13	21-10-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/21-10-2015/POW_00942145	“Wat deed de Syrische president bij zijn Russische collega Poetin?”
14	21-10-2015	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/21-10-2015/VPWON_1241435	“Wat deed de Syrische president Assad bij Poetin in Moskou?”
15	30-10-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/30-10-2015/POW_00942152	“Terwijl de luchtaanvallen doorgaan is er topperleg over Syrië.”

16	17-11-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/17-11-2015/POW_00942164	“Poetin zweert wraak op IS omdat zij verantwoordelijk zouden zijn voor het neerstorten van het Russische passagiersvliegtuig.”
17	17-11-2015	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/17-11-2015/VPWON_1241462	“Raqqa wordt niet alleen gebombardeerd door de Fransen, ook de Russen schieten er raketten op af.”
18	25-11-2015	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/25-11-2015/VPWON_1241470	“Is de anti-IS coalitie met de Russen nog te redden? We spreken met de woordvoerder van het Russische ministerie van Buitenlandse Zaken.”
19	26-11-2015	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/26-11-2015/POW_00942171	“Het dreigingsniveau in Brussel is met onmiddellijke ingang verlaagd. Intussen probeert Frankrijk steun te krijgen van de Russen in de strijd tegen IS.”
20	27-11-2015	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/27-11-2015/VPWON_1241472	“President Porosjenko van Oekraïne waarschuwt Nederland voor het gevaar van nauwere banden met Rusland.”
21	05-02-2016	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/05-02-2016/VPWON_1248369	“Een nieuwe exodus uit Syrië. Tienduizenden Turkmenen zijn op de vlucht voor Russische bombardementen. Wat zijn de plannen van de Russen in dit conflict en hoe gaan de Turken reageren?”
22	09-02-2016	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/09-02-2016/POW_02990730	“De Syrische stad Aleppo komt verder in het nauw. Met behulp van Russische bombardementen rukt het leger van president Assad op. Hoe lang houdt de Syrische oppositie dit nog vol?”
23	11-02-2016	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/11-02-2016/VPWON_1248375	“Een nieuwe poging in München om een staakt-het-vuren in Syrië voor elkaar te krijgen.”
24	12-02-2016	NOS-Journaal 20:00 uur	http://www.npo.nl/nos-journaal/12-02-2016/POW_02990733	“Een nieuw Syrisch akkoord, maar wat is het waard?”

25	12-02-2016	Nieuwsuur	http://www.npo.nl/nieuwsuur/12-02-2016/VPWON_1248376	“Is het akkoord tussen Rusland en Amerika over Syrië een doorbraak of een gammele afspraak?”
----	------------	-----------	---	--